

Druhá - periodická zpráva o plnění

ÚMLUVY O ODSTRANĚNÍ VŠECH FOREM DISKRIMINACE ŽEN

za období 1995 až 1. pololetí 1999

Zpracoval odbor pro lidská práva Úřadu vlády ČR na základě podkladů ministerstva dopravy a spojů, kultury, pro místní rozvoj, práce a sociálních věcí, spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, zahraničních věcí, zdravotnictví, zemědělství, Českého statistického úřadu, jakož i na základě podkladů nestátních organizací.

1. ÚVOD

1. Dne 18. prosince 1979 byla v New Yorku sjednána Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (dále jen Úmluva), která vstoupila v platnost na základě článku 27 odstavce 1 dnem 3. září 1981. Jménem Československé socialistické republiky byla podepsána v Kodani dne 17. července 1980 a pro Československou socialistickou republiku vstoupila v platnost v souladu se svým článkem 27 odstavcem 2 dnem 18. března 1982.

2. Česká republika vznikla dne 1. ledna 1993 rozpadem České a Slovenské Federativní Republiky na dva samostatné a nezávislé státy. Dne 19. ledna 1993 byla přijata za člena OSN a převzala všechny závazky vztahující se k ochraně lidských práv někdejšího československého státu.

3. Je třeba připomenout, že významným prvkem českého právního řádu je ústavní zásada upravená v článku 10 Ústavy České republiky, podle něhož jsou ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem. Úmluva je považována za mezinárodní smlouvu podle článku 10 Ústavy. Tuto skutečnost ve svém nálezu č. 3/1995 Sb., výslovně konstatoval i Ústavní soud České republiky, který uvedl, že: *... lze mezi dokumenty, které splňují podmínky ustanovení článku 10 Ústavy České republiky, řadit Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen ...*

4. V souladu s článkem 18 odstavcem 1 Úmluvy předložila Česká republika v roce 1994 Výboru pro odstraňování všech forem diskriminace žen¹ (dále jen Výbor) rozsáhlou úvodní zprávu k Úmluvě za léta 1993 -1994. Přípravy Výboru na projednávání této zprávy byly zahájeny teprve koncem roku 1997. Po projednání úvodní zprávy ve dnech 26. a 27. ledna 1998 vypracoval Výbor závěrečné hodnocení obsahující jeho názory i na aspekty, které mají vliv na provádění Úmluvy.

5. Tato druhá - periodická zpráva obsahuje podle všeobecných směrnic, týkajících se formy a obsahu periodických zpráv (3. revidované znění z 26. července 1996), především popis důležitých změn, k nimž došlo od zpracování úvodní zprávy, tedy za období od 1. ledna 1995 do 30. června 1999. S odkazem na předcházející zprávu uvádí přijatá právní a jiná opatření, která dokumentují pokrok uskutečněný při odstraňování diskriminace žen, významné změny v postavení a rovnoprávnosti žen, postupy vedoucí k odstranění zbývajících překážek pro zapojení žen do politického, společenského, hospodářského a kulturního života, problémy zdůrazněné Výborem, kterými se Česká republika jako předkladatel nemohla dosud zabývat.

6. V předkládané zprávě pro hodnocení období let 1995 – 1997 bylo využito i podkladů, které byly zpracovány k přípravě aktualizací projevu vedoucí delegace České republiky, předneseného před Výborem v roce 1998 při projednávání úvodní zprávy o plnění Úmluvy, doplněné o podklady týkající se období od začátku roku 1998 dosud. Vzhledem k období sledovanému v této zprávě (1995-1999) se tedy opakují některé informace uvedené v dodatku úvodní zprávy. Jsou uvedeny i proto, že je Výbor opomenul při vypracování závěrů a doporučení pro Českou republiku.

¹ CEDAW - Committee on the Elimination of Discrimination against Women

7. Zpráva se především soustředí na vyhodnocení těch článků Úmluvy, v jejichž plnění nastaly ve sledovaném období změny. Naopak články, jejichž plnění považoval Výbor za uspokojivé nebo v jejich plnění Česká republika oproti původnímu stavu nepokročila, jsou v textu vynechány. K některým článkům jsou přiřazeny kurzívou psané texty, obsahující příslušná aktuální hodnocení (stanoviska), která již získala jistou oficialitu tím, že je schválila vláda. Jsou to:

- a) Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen, které zpracovalo ministerstvo práce a sociálních věcí a vláda je schválila usnesením č. 236, ze dne 8. dubna 1998 (dále jen Priority 98). Tímto usnesením uložila vláda jednotlivým členům přijmout a prosazovat opatření k faktickému zrovnoprávnění mužů a žen. Dokument se člení na jednotlivé oblasti priorit vládního zájmu, které jsou řazené podle významu. K naplnění cílů vyjádřených v textu vláda stanovila konkrétní opatření (postupy), termíny jejich plnění a nositele odpovědnosti. Vláda každoročně vyhodnocuje, jak se tato opatření plní. Podle výsledku tohoto hodnocení vláda doplňuje nová opatření nebo původní mění. Jde tedy o otevřený dokument, schopný přizpůsobit svůj obsah aktuálním potřebám. Na jeho přípravě, vyhodnocování a aktualizaci se podílejí nejen ministerstva a nižší úrovně státní správy přímo odpovědné za formální a faktický stav rovnosti mužů a žen, ale i zainteresovaná veřejnost, zejména nestátní organizace žen a sociální partneři.
- b) Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování rovnosti mužů a žen (dále je Souhrnná zpráva). Souhrnnou zprávu předložil ministr práce a sociálních věcí vládě k projednání v dubnu 1999. Součástí vyhodnocení byly i návrhy na nové formulace původních opatření, návrhy na jejich doplnění a návrh na zrušení opatření, které již bylo splněno. Vláda Souhrnnou zprávu schválila usnesením č. 452 z 10. května 1999.
- c) Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen schválené usnesením vlády č. 236/1998 a aktualizované usnesením vlády č. 452/1999 (dále jen Priority 99).

8. Dále jsou kurzívou uváděny i citace ze zprávy, kterou Česká republika předložila Valnému shromáždění OSN jako vyhodnocení plnění závěrů Pekingské konference v dubnu 1999 (dále jen Pekingská konference). Zprávu vypracovalo ministerstvo práce a sociálních věcí. Kurzívou jsou uváděny i veškeré další citace, včetně právních předpisů.

9. Výbor spíše než nedostatky v českých právních předpisech kritizoval úroveň sledování a naplňování lidských práv a také liknavost či přímo nečinnost státní správy. Problémy a překážky řádného provádění Úmluvy, na které upozornil Výbor dne 30. ledna 1998 po projednání úvodní zprávy ČR o plnění Úmluvy, uvádíme s příslušným komentářem ve 3. části této zprávy.

2. PLNĚNÍ JEDNOTLIVÝCH ČLÁNKŮ ÚMLUVY

K článku 2, odstavci b) až e):

10. Evropská dohoda zakládající přidružení mezi Českou republikou a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy, uzavřená 4. října 1993, zavazuje Českou republiku, aby postupně upravila své stávající a budoucí právní předpisy tak, aby byly blízké předpisům Unie. Znamená to rovněž zavést do všech oblastí pracovních vztahů a sociálního zabezpečení zásadu rovného zacházení s muži a ženami. Dosavadní postup procesu harmonizace s právem Evropské unie hodnotí Souhrnná zpráva následovně:

11. *V souvislosti s přípravou vstupu do Evropské unie se Česká republika podrobuje proceduře porovnávání právního řádu s právními akty Evropského společenství. Oficiální porovnání právních norem týkajících se rovného postavení mužů a žen, respektive jejich rovných příležitostí, bylo provedeno v závěru loňského roku (1998) projednáním v Evropské komisi, a to v rámci části, týkající se sociálních předpisů. Výsledkem je závazek české strany formálně zabezpečit právní podmínky uplatňování a faktického prosazování principu rovného odměňování mužů a žen a principu rovného zacházení s muži a ženami především v zaměstnání, v přístupu k odbornému vzdělávání, při výkonu samostatné výdělečné činnosti a v sociálním zabezpečení.*

12. Souhrnná zpráva dále odkazuje na připravované novely čtyř zákonů: zákona o zaměstnanosti (č.1/1991 Sb.)², zákoníku práce (zákon č. 65/1965 Sb.), zákona o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku (č. 1/1992 Sb.) a zákona o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech (č. 143/1992 Sb.). Zmiňuje i připravovanou novelu občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb.), v níž je prosazování příslušných individuálních práv upraveno přenesením důkazního břemene na osobu, která se dle žaloby porušení zásady rovného zacházení s muži a ženami dopustila.³

13. Novela zákona o zaměstnanosti vstoupila v účinnost 1. října 1999. Další novely předloží ministr práce a sociálních věcí vládě ve IV. čtvrtletí roku 1999. Předpokládané nabytí účinnosti novel je červenec roku 2000.

14. Prokázanou diskriminaci v souvislosti s nabídkou zaměstnání lze postihnout podle ustanovení § 8 a 9 zákona č. 9/1991 Sb., o zaměstnanosti a působnosti orgánů ČR na úseku zaměstnanosti, pokutou až do výše 250 tisíc Kč, při opakování takového jednání až do výše 1 milionu Kč. Kontrolu provádějí a sankce ukládají kontrolní orgány zaměstnanosti: úřady práce a ministerstvo práce a sociálních věcí.

15. Zatím není možné zjistit, zda byla soudní ochrana v případech diskriminace na základě pohlaví využívána, protože příslušné položky byly do statistického třídníku sporů a do statistického listu trestního ministerstva spravedlnosti promítnuty až v roce 1999. Statistický třídník obsahuje položku "spory z pracovního poměru s motivem diskriminace na základě pohlaví a potlačování práv náležejících ženám" a "mzdová diskriminace na základě pohlaví".

16. Ke zvýšení efektivnosti práce soudů v těchto sporech přispěje reforma soudnictví, kterou připravuje ministerstvo spravedlnosti. K řešení sporů týkajících se diskriminace na základě pohlaví přispěje také novela občanského soudního řádu (viz bod 12), kde navrhované ustanovení § 133a zní (podle směrnice č. 97/80/ES, o důkazním břemenu v případě diskriminace na základě pohlaví): *Skutečností tvrzené o tom, že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého pohlaví, má soud ve věcech pracovních za prokázané, pokud v řízení nevyšel najevo opak*".

17. V návrzích novel tří zákonů uvedených v bodě 12 jsou prosazovány následující změny:

a) návrh novely zákoníku práce:

- stanoví princip rovného zacházení se všemi zaměstnanci (v přístupu k odbornému vzdělávání, při funkčním postupu a v pracovních podmínkách),
- stanoví zákaz diskriminace na základě pohlaví v pracovněprávních vztazích,
- stanoví zákaz sexuálního obtěžování,
- zavede tzv. rodičovskou dovolenou (transformací stávající „další“ mateřské dovolené),
- zavede povinnost zaměstnavatele seznamovat zaměstnance s veškerými právními předpisy o ochraně před nesterilním zacházením.

b/ návrh novely zákona o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku a novely zákona o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech:

- zavede systém katalogizace prací a jejich hodnocení pro zaměstnavatele, kteří provozují podnikatelskou činnost,
- upřesní formulaci zásady rovné odměny za práci bez ohledu na pohlaví, tj. „stejná odměna za stejnou práci a za práci stejné hodnoty“.

18. *Aktuálně připravovanými dílčími úpravami bude zabezpečen soulad právních předpisů České republiky se závaznými právními předpisy Evropských společenství v oblasti pracovněprávní. Splnění*

² Podrobnou informaci o této novele obsahuje text k článku 11 Úmluvy. Novela obsahuje v ustanovení § 1 zákaz diskriminace občanů, včetně diskriminace na základě pohlaví, v právu na zaměstnání, a zákaz diskriminační inzerce.

³ Návrh novely občanského soudního řádu vláda schválila usnesením č. 589/1999 a předložila jej Parlamentu. Novela by měla nabýt účinnosti 1.2.2001.

výslovného požadavku ES zakotvit princip rovného zacházení s muži a ženami tak, aby působil minimálně též v oblasti sociálního zabezpečení, při výkonu samostatné výdělečné činnosti a při přístupu k odbornému vzdělávání, je zatím vůči ES obhajováno odkazem na ustanovení čl. 3 Listiny základních práv a svobod, zaručující občanům základní práva a svobody bez ohledu na pohlaví. Tato argumentace je prozatím přijímána, avšak s výhradou, že na toto základní ustanovení naváží konkrétní prováděcí opatření, právně zajišťující působení daného principu minimálně k rámci každé z uvedených oblastí. S ohledem na souběžný požadavek EU respektovat právo občana na jednoznačnost, přehlednost a ucelenost právní úpravy lidských práv, EU doporučuje a preferuje přijetí speciální právní normy (zákonu) upravující rovnost mužů a žen, právo rovného zacházení s nimi a postupy, kterými lze jejich rovné příležitosti vytvářet. (Souhrnná zpráva)

19. Na základě výše uvedeného a na základě podnětů nestátních organizací žen doplnila vláda Priority 98 o nové opatření: *posouzením možnosti přijetí speciálního zákona upravujícího rovnost mužů a žen, právo na rovné příležitosti a rovné zacházení a postupy, kterými lze rovnost reálně prosadit, je pověřen ministr práce a sociálních věcí. V případě kladného výsledku tohoto posouzení je ministr zavázán předložit vládě v dubnu roku 2000 návrh dalšího postupu.*

K článku 2, odstavci g):

20. Český zákon nerozlišuje v trestním právu - jak již konstatovala úvodní zpráva - mezi trestní odpovědností muže a ženy. Tato zásada není v zákoně výslovně stanovena, ale fakticky vyplývá z ustanovení § 2 trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Ochrana osobní integrity před násilnými útoky je zaručena pro obě pohlaví stejně, nicméně trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů) bere ohled na to, že ženy se stávají obětí specificky motivovaných násilných trestných činů. Trestní zákon proto obsahuje několik skutkových podstat trestných činů, jejichž objektem bývá především žena: znásilnění (ustanovení § 241 trestního zákona) a obchodování se ženami (ustanovení § 246 trestního zákona), nebo většinou bývá žena: trestný čin kuplířství (ustanovení § 204 trestního zákona).

Počet odsouzených osob v hodnoceném období

Rok	Kuplířství		Znásilnění	
	odsouzeno	z toho žen	odsouzeno	z toho žen ¹⁾
1994	66	16	159	2
1995	60	23	182	0
1996	58	19	153	0
1997	74	24	163	1
1998	130	38	203	1

¹⁾ Počet odsouzených žen za znásilnění (jiné ženy či muže)

21. Vazbu obecně, tedy i vazbu žen upravuje zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby (ustanovení § 7). Výkon trestu odnětí svobody upravuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Podle těchto zákonů se ve vazbě i ve výkonu trestu odnětí svobody umísťují ženy a muži odděleně. Kázeňský trest samovazby nelze uložit těhotné ženě. Bližší podrobnosti výkonu trestu stanoví vyhláška č. 110/1994 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, která uvádí (ustanovení § 50): *Bylo-li zjištěno těhotenství odsouzené ženy, ředitel věznice na základě návrhu lékaře neodkladně předloží soudu podnět na přerušování výkonu trestu.* Obdobná úprava pro výkon vazby není.

22. V souvislosti s přípravou nového zákona o Policii ČR⁴ a s přehodnocením vztahu k obětem trestné činnosti (včetně obětí sexuálního násilí) se činnost ministerstva vnitra, ale také ministerstva zdravotnictví, výrazněji zaměřuje na prevenci výše zmíněné trestné činnosti a zvláště na ohrožené skupiny obyvatel a možné oběti. S cílem zajistit základní informovanost žen a dívek o tom, jak si počínat v

⁴ Věcný záměr zákona o Policii České republiky je hotov. Návrh samotného zákona předloží ministr vnitra vládě v I. čtvrtletí roku 2000, účinnosti by tento zákon měl nabýt počátkem roku 2001.

případě ohrožení domácím násilím či sexuálním útokem, vydalo ministerstvo vnitra v roce 1997 materiál Bezpečí pro dívky a ženy. Ministerstvo zdravotnictví zahrnuje tuto problematiku do Národního programu zdraví a Národního programu řešení problematiky HIV/AIDS.⁵ Uvedená témata jsou pravidelně předmětem článků v časopisech vydávaných ministerstvem vnitra a určených pro policisty ve výkonu služby (např. časopis Policista).

23. Publikace pro ženy - oběti trestné činnosti a ohrožené skupiny žen vydává také nestátní nezisková organizace Koordinační kruh prevence násilí na ženách: jsou to např. materiály organizace La Strada pro prostitutky a mladé dívky různých věkových a sociálních kategorií nebo brožurky k incestu a domácímu násilí vydané nadací ProFem.

24. Specifickým trestným činem je vražda novorozeného dítěte matkou podle ustanovení § 220 trestního zákona, který bere ohled na skutečnost, že pachatelkou je žena-rodíčka, *kteřá v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí své novorozené dítě při porodu nebo hned po něm*, a postihuje toto jednání nižší trestní sazbou než v případě vraždy. Kromě bodu g) článku 2 Úmluvy má toto ustanovení vztah k plnění článku 12 odstavce 2 Úmluvy. Trestná činnost tohoto druhu není statisticky sledována. Úvodní zpráva se o tomto zvláštním ustanovení nezmiňovala.

25. Vzdělávání soudců, státních zástupců, ale také justičních a právních čekatelů, o lidských právech organizuje Institut vzdělávání ministerstva spravedlnosti. Součástí seminářů, pořádaných často ve spolupráci s Radou Evropy, je i problematika rovného postavení mužů a žen: informace o příslušných mezinárodních smlouvách a standardech a informace o změnách a výkladu relevantních českých právních předpisů.

K článku 3:

26. Postavením žen, resp. rovností mužů a žen, se vláda začala systematicky zabývat koncem roku 1997 z podnětu poslanců Parlamentu České republiky⁶. Vláda pověřila ministra práce a sociálních věcí koordinací vládní politiky týkající se postavení žen a zároveň mu uložila zformulovat a navrhnout základní směry a úkoly této politiky. Výsledkem byl programový dokument Priority 98. Přijetím tohoto dokumentu vláda vyjádřila vůli účinně přispět k odstraňování existujících věcných i formálních překážek, které ženám brání fakticky dosáhnout postavení srovnatelného s postavením mužů. Reagovala jím na reálný stav v těch společenských vztazích, v nichž mohou důsledky nerovnosti mezi ženami a muži ohrozit či omezit naplňování lidských práv. Vláda se tak důsledně přihlásila k odpovědnosti za dodržování platných mezinárodních závazků, včetně závazků plynoucích zejména z Úmluvy, ze závěrů dokumentu Akční platforma IV. světové konference o ženách v Pekingu a ze závazků plynoucích z budoucího členství České republiky v Evropské unii. Projevuje tím i vstřícný postoj k požadavkům nestátních organizací žen.

27. Vláda podřizuje přijímání veškerých svých opatření zásadě rovných příležitostí mužů a žen (mainstreaming), neboť uplatňování této zásady považuje za efektivní metodu k dosažení skutečné rovnosti. Předpokladem uplatnění této zásady je zvyšování uvědomění o rovnosti mužů a žen. Jednotliví ministři jsou povinni *do programů vzdělávání zaměstnanců správních úřadů zařadit také vzdělávání v oblasti lidských práv se zřetelem k uplatňování principu rovných příležitostí mužů a žen*. (Priority 99)

28. Nezávisle na existenci tohoto základního dokumentu přijala vláda v květnu 1999 novou koncepci politiky zaměstnanosti, nazvanou Národní plán zaměstnanosti (usnesení vlády č. 418/1999). Jeho nedílnou součástí jsou i opatření zaměřená na vytváření rovných příležitostí mužů a žen na trhu práce. Zpracováním koncepce prakticky ověřilo, zda a jak jsou koncepční pracoviště připravena dávat přednost zásadě rovných příležitostí před jinými zásadami. Na základě získané zkušenosti a s ohledem na

⁵ Vláda usnesením č. 47/1991 schválila Národní program prevence AIDS, zmíněný program z něho přímo vychází. Dohodou ministrů byl v roce 1992 schválen také související střednědobý plán řešení problematiky HIV/AIDS na léta 1993 až 1997.

⁶ Z podnětu Českého svazu žen podala v Parlamentu poslankyně ČSSD interpelaci na tehdejšího předsedu vlády Václava Klause (ODS) ve věci postavení žen ve společnosti.

výsledky této metody uložila vláda při vyhodnocení plnění úkolů obsažených v dokumentu Priority 99 svým členům, aby *jimi řízené resorty průběžně podřizovaly koncepční, rozhodovací a vyhodnocovací procesy ve všech fázích jejich přípravy a provádění hledisku rovnosti příležitostí mužů a žen*. Je to výslovný závazek vlády provádět politiku mainstreamingu.

K článku 4:

29. Dočasná zvláštní opatření zaměřená na urychlení faktického vyrovnání společenského postavení žen a mužů zatím přijímána nejsou. Úmluva, podle níž tato opatření nelze považovat za diskriminaci, má jako mezinárodní smlouva o lidských právech přednost před zákonem a je bezprostředně závazná (viz čl. 10 Ústavy). Pozitivní opatření, vedoucí ke zrovnoprávnění osob bez rozdílu pohlaví, by také nebyla v rozporu s 3. článkem Listiny základních práv a svobod, podle něhož se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu pohlaví (a dalších kritérií). Tato ústavní zásada je nazývána "občanským principem" a je častým argumentem proti zavedení dočasných vyrovnávacích akcí, a to nejen ve vztahu zrovnoprávnění mužů a žen.

30. Kromě Úmluvy (a dalších mezinárodních smluv) není používání zvláštních vyrovnávacích akcí zákonem upraveno. Proto přetrvávají pochybnosti, zda je postavení těchto smluv v právním řádu natolik výlučné, aby jejich ustanovení mohla zvrátit Ústavou přijaté zásady.

31. V zájmu odstranění veškerých pochybností a formálních překážek bránících využití výše uvedených zvláštních opatření, uložila vláda v textu Priority 99 místopředsedovi vlády pro legislativu, aby do dubna roku 2000 posoudil, *zda přijímání mimořádných dočasných opatření k vyrovnání výrazných rozdílů v zastoupení žen a mužů v účasti na rozhodujících společenských aktivitách má dostatečnou oporu v právním řádu*. Na základě výsledků tohoto posouzení má ve stejné lhůtě „*navrhnout postup, kterým budou eventuální překážky, bránící aplikaci uvedených opatření, odstraněny*“.

32. Zatím hodlá vláda přijmout dočasná zvláštní opatření k plnění úkolu uloženého v textu Priority 99 ministři školství a ministři práce a sociálních věcí ke zmírnění jednostranné tendence k segregaci vzdělávacích oborů a následně profesí (oborů) a k zabezpečení *možnosti státní podpory rekvalifikací občanům, zejména ženám, které z důvodu péče o děti nebyly po delší dobu ekonomicky aktivní*.

K článku 5:

33. Od představ o nerovnosti mužů a žen nejsou zcela oproštěny především pracovní a rodinné vztahy. Podle sociologických šetření, zabývajících se problematikou rodiny a postavením ženy a muže v rodině a na trhu práce, je role ženy a muže v rodině komplementární, přesto je stále ještě rozšířen názor, že při odměňování zaměstnavatel bere ohled na postavení muže jako „živitele rodiny“. Obdobně pak přetrvává názor, že muž je vhodnějším vedoucím pracovníkem než žena, zatímco žena má významnější roli v péči o domácnost a rodinu. Na druhé straně většina dotazovaných podporuje odstraňování neopodstatněných nerovností či diskriminace. Zmíněné předsudky jsou postupně za přispění státu odstraňovány osvětou a vzděláváním, a to formou vydávání resortních (ministerstvo školství, práce a sociálních věcí a zdravotnictví) tiskovin, působení veřejných sdělovacích prostředků, aktivitami odborů a nestátních organizací žen.

34. Posílení vědomí rovnosti příslušníků obou pohlaví se očekává od zapojení České republiky do IV. střednědobého programu Evropské unie o rovnosti příležitostí pro ženy a muže v roce 2000. Programu vypsaného EU v roce 1996, jehož českým garantem je ministerstvo práce a sociálních věcí, se mohou účastnit české vládní a nestátní subjekty. Náklady na provádění projektů napomáhajících k vyrovnávání příležitostí mužů a žen či odstraňujících překážky sebeuplatnění žen, schválených příslušnými orgány Programu budou spolufinancovány prostřednictvím zvláštního fondu EU až do výše 60 procent.

35. Jak pro pochopení funkce rodiny a mateřství, tak pro odstranění všech forem diskriminace, včetně změn názorů na tradiční role mužů a žen, a zajištění rovných práv mužů a žen, vypracovalo minister-

stvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 1997 systém vzdělávání žáků, který má nadpředmětový charakter. Problematika je zastoupena ve všeobecných i odborných předmětech na všech typech škol a bez rozdílu pohlaví, neboť již od roku 1921 jsou školská zařízení koedukovaná, tzn. ve třídě jsou společně vzděláváni chlapci i dívky a vytváří se rovný přístup ke vzdělávání obou pohlaví. Údaje o tomto vzdělávání jsou uvedeny poznámce k odstavci 81.

36. Návrh nového školského zákona a navazující vyhlášky obsahují výchovu k lidským právům na všech stupních škol. Pro zefektivnění výuky bude problematika rovného postavení mužů a žen probírána jako samostatná podkapitola v rámci výchovy k lidským právům.

37. Ministerstvo kultury spolupůsobí při odstraňování stereotypů, a to především vypisováním grantů na projekty, které prostřednictvím médií napomáhají měnit tradiční postoje k roli ženy ve společnosti i v rodině. Ministr kultury podle plánu legislativních úkolů vlády předloží vládě ve IV. čtvrtletí roku 2000 novelu zákona č. 483/1991 Sb., o České televizi a novelu zákona č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu⁷. Ustanovení o posílání těchto veřejnoprávních médií budou rozšířena o povinnost věnovat se ve vysílání i uvedené problematice. V souvislosti s připravovanou novelou zákona č. 241/1992 Sb., o Státním fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie, ministerstvo kultury uvažuje o rozšíření okruhu oblastí, na které jsou udělovány dotace, o tvorbu a šíření audiovizuálních děl na dané téma.

38. Při Radě vlády České republiky pro lidská práva⁸ působí odborná sekce pro výchovu k lidským právům a odborná sekce pro rovné příležitosti mužů a žen (blíže v odstavci 162). Součástí práce obou odborných sekcí je jak překonávání předsudků a stereotypů obecně, tak i ve vztazích mezi muži a ženami a v postojích společnosti k tradičním rolím jednotlivých pohlaví.

39. Významnou roli hrají při odstraňování stereotypů - bohužel však většinou jen na straně žen - nestátní organizace: např. Asociace pro rovné příležitosti, sdružující menší organizace žen, YWCA, Gender Studies, disponující rozsáhlou odbornou knihovnou, ROSA, Vesna, Český svaz žen s největší členskou základnou, rozšířenou po celém území republiky, ProFem, mateřská centra a další. Jednotlivé resorty podporují v rámci své dotační politiky také osvětové a vzdělávací projekty těchto organizací.

K článku 6:

40. Podíl žen - obětí trestných činů narůstá, charakter projevů násilných jednání, kterým jsou ženy vystavovány, se mění. Některé nové formy nežádoucího, případně násilného jednání vůči ženám, např. domácí násilí, sexuální obtěžování nebo obchod se ženami, jsou často obtížně právně kvalifikovatelné a tedy i obtížně postihovatelné. V této souvislosti se často hovoří o neochotě či obavách svědků i poškozených při případném trestním řízení. Důsledky strádání obětí násilných trestných činů nejsou dosud podle současné právní úpravy dostatečně kompenzovány.

41. Poškozené ženy, kterým v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, mohou podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, žádat ministerstvo spravedlnosti o jednorázové poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené následky násilného trestného činu. Pomoc je vyplácena podle vyhlášky ministerstva zdravotnictví, spravedlnosti, Státního úřadu sociálního zabezpečení a Ústřední rady odborů č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů. Způsobená poškození jsou podle této vyhlášky hodnocena body. Nízká finanční hodnota jednoho bodu, stanovená změnou citované vyhláškou naposledy v roce 1981, vede v současnosti k nízkému a rozsahu poškození neodpovídajícímu finančnímu odškodnění obětí.

42. Od zpracování úvodní zprávy se v České republice nezměnila právní úprava postihu násilí páchaného na ženách. Obecně platí, že právní řád odpovídá potřebám ochrany dívek a žen před specifický-

⁷ Předpokládaný termín nabytí účinnosti je leden roku 2002.

⁸ Dne 9. prosince 1998 vláda České republiky zřídila Radu vlády České republiky pro lidská práva jako poradní a koordinační orgán vlády pro otázky ochrany lidských práv a základních svobod osob pod jurisdikcí ČR.

mi formami násilí souvisejícími s jejich pohlavím. Při vyšetřování násilných činů páchaných na ženách a v následném trestním řízení dosud existovaly postupy, které nerespektovaly plně obtížnou situaci žen – obětí násilí. Ty někdy žijí s agresorem ve společné domácnosti, jsou na něm finančně závislé nebo vychovávají společné děti. Platí to zejména pro zahájení trestního stíhání pro trestné činy násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci podle ustanovení § 197a, ublížení na zdraví podle ustanovení § 221, ohrožování pohlavní nemocí podle ustanovení § 226, omezování osobní svobody podle ustanovení § 231 odst. 1 a vydírání podle ustanovení § 235 odst. 1 trestního zákona. V těchto a některých dalších případech byla prolomena zásada stíhání všech trestných činů, o nichž se státní zástupce dozví, z úřední povinnosti. Stíhání bylo podmíněno souhlasem poškozeného, pokud byl v příbuzenském nebo obdobném poměru⁹ k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu. Zvláštní úprava platí pro trestný čin znásilnění podle ustanovení § 241 odst. 1: trestní stíhání proti tomu, kdo byl v době spáchání činu ve vztahu k poškozené manželé nebo druhem, lze zahájit pouze se souhlasem poškozené.¹⁰ Česká republika si je vědoma problému vzniklého zavedením mimosoudního narovnávání vůči uvedeným trestným činům.

43. Priority 98 a související usnesení ukládají ministrům spravedlnosti a vnitra vyhodnotit účinnost současných právních předpisů ve vztahu k novým projevům násilí páchaného na ženách, mj. obchodu se ženami, domácímu násilí a sexuálnímu obtěžování. Pokud výsledky tohoto vyhodnocení, které má být vládě přeloženo v dubnu 2000, prokáží nedostatečnost stávajících postihů, navrhnou ministři spravedlnosti a vnitra opatření k jejich zefektivnění. V dané souvislosti mají tito ministři navrhnout také opatření na ochranu svědků - žen, které se staly oběťmi obchodu se ženami.

44. Trestný čin obchodování se ženami není statisticky sledován. Ustanovení § 246 trestního zákona uvádí, že tohoto činu se dopustí, *kdo do ciziny zláká, najme nebo dopraví ženu v úmyslu, aby jí tam bylo užito k pohlavnímu styku s jiným*. Trestní sazba pro pachatele se zvyšuje, spáchá-li tento čin jako člen organizované skupiny nebo na ženě mladší než osmnáct let nebo v úmyslu, aby ženy bylo užito k prostituci.

45. Novela trestního zákona, kterou vláda předložila v září 1999 Parlamentu České republiky, se týká také ustanovení § 246 trestního zákona, tj. trestného činu obchodování se ženami. Trestný čin obchodování se nadále bude vztahovat na obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku, bez ohledu na to, zda jde o dítě, ženu nebo muže. Tím bude zajištěna rovnost pohlaví i z hlediska trestního práva, jak to požaduje čl. 1 a 3 Listiny. Navíc rozšiřuje obchodování nejen na ty, kteří jsou dopraveni z České republiky do ciziny, ale také z ciziny do České republiky.¹¹ Zákon by měl vstoupit v účinnost v červnu roku 2000.

46. Počet českých občanek - obětí obchodu se ženami - není podle údajů Policie ČR vysoký, jsou to jednotlivé případy. V roce 1998 poprvé překročil počet vznesených obvinění podle ustanovení § 246 trestního zákona (obchodování se ženami) číslo deset.

47. Komplikovanější je situace cizích státních příslušnic - obětí obchodu, neboť se v mnoha případech zdržují na území České republiky nelegálně z hlediska zákona o pobytu cizinců na území ČR (č. 123/1992 Sb.). V současnosti chybí například vyhovující právní úprava, která by umožnila obětem obchodu se ženami získat nezbytnou sociální výpomoc a povolení k pobytu, aby mohly vystoupit jako svědkyně v trestním řízení. Zlepšení této situace přinese nová právní úprava ochrany svědků (§ 55, odst. 2 trestního řádu, k ochraně svědka), kterou v souvislosti s vládní koncepcí boje proti organizovanému zločinu připravují ministerstva vnitra a spravedlnosti. Zatím těmto obětem v omezeném rozsahu pomáhá nestátní nezisková organizace La Strada, která spolupracuje s Mezinárodní organizací pro migraci (IOM).

⁹ Tento poměr je přesně definován v § 100 odst. 2 trestního řádu.

¹⁰ To neplatí pro znásilnění podle odst. 2 a 3 § 241, kdy dojde k těžké újmě na zdraví, je-li znásilněna dívka mladší 15 let nebo dojde –li ke smrti oběti. Obdobně také u některých dalších výše uvedených trestných činů (§ 231 odst. 1, 235 odst. 1) jde o mírněji trestné formy těchto činů bez vážných následků.

¹¹ Novelizované ustanovení § 246 odstavec 1 trestního zákona: *Obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku se dopouští kdo do ciziny nebo z ciziny do České republiky zláká, najme nebo dopraví jiného v úmyslu, aby ho tam bylo užito k pohlavnímu styku s dalším, bude potrestán odnětím svobody ...*

48. S možným zhoršováním hospodářské a sociální situace lze očekávat i vzestup případů obchodování s českými ženami, zejména s mladistvými a nezletilými dívkami ze sociálně deprivovaných rodin. V zájmu zlepšení informovanosti veřejnosti a v první řadě ohrožených skupin ženské populace navázalo ministerstvo vnitra spolupráci s nestátními organizací La Strada ČR. V roce 1998 ministerstvo vnitra ze zdrojů Komplexního součinnostního programu prevence kriminality podpořilo projekt této organizace zaměřený na výchovu tzv. multiplikátorek z řad sociálních a pedagogických pracovníků. Ty pracují s rizikovými skupinami dívek a informují je o nebezpečích spojených s přijímáním klamavých nabídek výhodné práce v zahraničí. Zatím projekt počítá s pokrytím středočeské oblasti a hlavního města Prahy. Stejný cíl má i celostátní rozsáhlá informačně-preventivní kampaň realizovaná Mezinárodní organizací pro migraci (IOM) v roce 1999 v těsné spolupráci s orgány české státní správy. V první polovině roku proběhl výzkum povědomí cílových skupin ohrožené dívčí populace o problematice obchodování se ženami, na podzim roku 1999 byla zahájena vlastní kampaň.¹²

49. Prostituce samotná není považována za trestný čin. Prostituce je však spojena s množstvím problémů kriminálního charakteru. Trestné činy, které prostituci provázejí, jsou kuplířství a obchodování se ženami a dále trestné činy ohrožování mravnosti, ohrožování mravní výchovy mládeže, ohrožování pohlavní nemocí, omezování osobní svobody, zbavení osobní svobody, pohlavní zneužívání, vydírání, loupež a maření výkonu úředního rozhodnutí.

50. Podle odhadů nestátních organizací je počet spáchaných i objasněných činů výrazně vyšší než počet odsouzených činů. Disproporce mezi počtem podezřelých a počtem odsouzených za spáchání trestného činu kuplířství je způsobena tou skutečností, že ne každému podezřelému je vina prokázána a nemůže tak být ani vynesena odsuzující rozsudek.

51. Usnesením č. 331/99 ze dne 14. dubna 1999 vzala vláda na vědomí materiál Rozbor problémů souvisejících s prostitucí a vymezení podmínek jejich systémového řešení, vypracovaný ministerstvem vnitra, a uložila ministru vnitra, aby do konce října 1999 předložil vládě věcný záměr zákona o prostituci, který bude obsahovat pravidla regulace prostituce, pravidla jejího provozování a kontroly. Zákon umožní stabilizaci postavení osob poskytujících sexuální služby, neboť na ně bude pohlíženo jako na podnikatelské subjekty. Dále stanoví povinnost zdravotní způsobilosti k provozování prostituce.

52. Mezinárodní Úmluva o potlačení a zamezení obchodu s lidmi a vykořisťování prostitutek druhých osob zakazuje vést evidenci prostituujících se osob či zařízení, v němž je provozována, a ukládá smluvním stranám povinnost trestně postihnout každého, kdo by z prostituce druhých kořistil. Smyslem navrhované právní úpravy prostituce není ani kořistění, ani vedení evidence osob, zabývajících se prostitucí, jen za účelem jejich evidování.

53. Zároveň uložila ministrům vnitra a předsedovi Republikového výboru pro prevenci kriminality ve spolupráci s ministry resortů zastoupených v Republikovém výboru (především ministrům školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví, práce a sociálních věcí a ministru spravedlnosti), aby zpracovali v souvislosti s předložením návrhu zákona o prostituci materiál obsahující soubor doprovodných organizačních, sociálně-preventivních, zdravotních, bezpečnostních, resocializačních a správních opatření, která usnadní uvedení zákona do praxe a budou motivovat osoby, které přestanou provozovat prostituci, k návratu do normálního života.

54. V rovině nestátních, občanských aktivit vyvíjejí v dané oblasti značné úsilí ženské organizace volně sdružené v Koordinačním kruhu prevence násilí na ženách (La Strada ČR, Rosa, Elektra, Pro-Fem, Gender Studies) a organizace na podporu obětí trestných činů Bílý kruh bezpečí. Roste počet informativních, preventivních a vzdělávacích aktivit pořádaných ve spolupráci státního a nestátního neziskového sektoru. Jako příklad lze uvést např. konferenci k tématu domácí násilí, kterou pořádal Koordinační kruh prevence násilí na ženách ve spolupráci s Policejní akademií, nebo pracovní seminář pro pedagogy středních policejních škol a Policejní akademie ČR s názvem Domácí násilí, na

¹² Kampaň Mezinárodní organizace pro migraci s názvem "Prevence obchodování se ženami" je podporována vládou Spojených států amerických. Hlavními partnery kampaně jsou ministerstvo vnitra - odbor prevence kriminality, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a nestátní nezisková organizace La Strada ČR.

němž se podílela Policie ČR a Bílý kruh bezpečí společně s učiteli Policejní školy v Heerlen v Nizozemsku. Výsledkem jsou podněty pro praktickou výuku budoucích policistů a pro jejich přípravu v oblasti policejní etiky a nácviku postojů a dovedností při řešení situací spojených s násilím na ženách.

55. Jedním z vážných problémů spojených zejména s prostitucí je šíření pohlavních chorob. Zatímco "klasické" pohlavní choroby lze úspěšně léčit, skutečnou hrozbou je růst počtu evidovaných HIV pozitivních osob.

Vývoj výskytu pohlavních nemocí a HIV pozitivních

	1991		1994		1997	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Syphillis	111	124	172	181	234	279
Gonorrhoea	4182	2964	1760	1099	662	387
Lymphogranuloma venerum	0	0	0	0	0	0
Ulcus molle	0	0	0	0	0	0
HIV pozitivní	11	1	30	8	49	14

56. V roce 1998 bylo evidováno 344 případů HIV pozitivních osob starších 20 let. Mezi nimi bylo i 24 těhotných žen, počet infikovaných žen ve věku 15 - 24 let byl 35 osob.

K článku 7:

57. Zastoupení žen v Parlamentě a ve vládě je stále nízké. Situace není uspokojivá nejen na ústřední úrovni, ale ani ve volených a výkonných orgánech nižšího stupně. Neodpovídá požadavku 30 % zastoupení žen na pozicích oprávněných k rozhodování, který byl prosazen jako jeden z hlavních cílů Hospodářskou a sociální radou OSN, do roku 1995. Jak uvádí zpráva Karat Coalition z roku 1999 "Akční program".¹³: *Od roku 1990 do roku 1998 bylo ve vládách ČSFR a ČR jen 5 žen. ... Ze 73 přednostů okresních úřadů bylo na konci roku 1998 pouze 7 žen. Podíl žen v justici se pohybuje okolo poloviny. Jejich zastoupení ale klesá s výšší postavení. Ženy jsou častěji členkami odborů (z ekonomicky aktivního obyvatelstva je to 25 % oproti 21 % mužů) a členkami nevládních organizací, kde ženy tvoří 70 % z celkového počtu členů. Ženy se sdružují především k prosazování svých profesních a stavovských zájmů (např. Asociace podnikatelek a manažerek), k zastřešení charitativních aktivit, vytvářejí zájmová společenství ohrožených žen (např. Klub osamělých matek).*

Ženy v zastupitelských orgánech České republiky podle výsledků voleb

Termín voleb	Orgán	Celkový počet zvolených	z toho žen	Podíl žen v %
listopad 1994	obecní, městská, obvodní a místní zastupitelstva	62 160	11 100	17,9
červen 1996	Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR	200	30	15,0
listopad 1996	Senát Parlamentu ČR	81	9	11,1
červen 1998	Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR	200	30	15,0
listopad 1998	obecní, městská, obvodní a místní zastupitelstva	62412	12 785	20,5

Vývoj zastoupení mužů a žen v Parlamentu ČR podle výsledků voleb

Rok	1981	1990	1992	1996	1998
				Posl.sněmovna	Senát
					Posl.sněmovna
					Senát

¹³ Platforma pro akci: <http://www.feminismus.cz/ebooks/platforma/ie>

počet žen	58	22	19	30	9	30	9
počet mužů	142	178	181	170	72	170	72
podíl žen v %	28,0	11,0	9,5	15,0	11,1	15,0	11,1

58. Při sestavování kandidátek v komunálních volbách 1998 byli jednotlivými politickými stranami preferováni muži, zatímco na kandidátkách nezávislých kandidátů bylo zvoleno více než 50 procent žen. Výsledné zastoupení žen tedy není dáno jen nízkým zájmem žen o aktivní účast v politickém životě.

Volby v roce 1998 - kandidáti a zvolení

	Kandidáti			Zvoleno			podíl v % zvolených žen z kan- didátek
	celkem	z toho ženy	% žen	celkem	z toho ženy	% žen	
Poslanecká sněmovna	3 631	756	20,1	200	30	15,0	4,0
Senát (27 obvodů)	137	12	8,8	27	3	11,1	25,0
obecní a městská zastupitelstva	163 649	40 774	24,9	59 986	12 257	20,4	30,1
místní a obvodní zastupitelstva	15 945	5 477	34,3	2 426	528	21,8	9,6

ÚČAST ŽEN V ROZHODOVACÍM PROCESU

Počty pracovníků podle funkce a pracovního zařazení k 31.12.1998

Funkce	Mi- nistr	Náměstek/ně ministra		Ředitel/ka odboru			Vedoucí oddělení (vč.samostat.odd.)			Ostatní odborní pracovníci/ce			Ředitel/ka resortních institucí			Vedoucí de- taš. pracovišť	
		M/Ž	M	Ž	M	Ž	% Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M
Ministerstvo	M/Ž	M	Ž	M	Ž	% Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž	%Ž	M	Ž
dopravy a spojů	M	3	2 ^x	16	2	11	33	8	20	104	102	50	-	-	-	-	-
financí	M	3*	1	30	7	19	84	59	41	351	625	64	11	1	8	-	-
kultury	M	3	1	6	7	54	11	12	50	45	141	76	-	-	-	-	-
pro místní rozvoj	M	7*	0	14	6	30	30	16	35	105	167	61	-	-	-	9	0
obrany ⁺⁺	M	11 ⁺⁺⁺	1	62	0	0	120	7	6	586	264	31	-	-	-	-	-
práce a sociálních věcí	M	6*	1	7	9	56	25	27	51	106	134	76	75	15	17	8	7
průmyslu a obchodu	M	5	1	47	8	15	48	18	27	223	274	55	486	66	12	-	-
spravedlnosti	M	2	0	12	2	14	10	19	66	74	160	68	6	0	-	-	-
školství, mládeže a těl.	M	5*	0	25 ^x	3	11	12	3	20	109	229	68	19	1	5	64** *	22***
vnitřní	M	2	2	45	9	17	160	40	20	-	-	-	-	-	-	-	-
zahraničních věcí	M	4	0	35*	8	19	46	9	16	112	93	45	95 ⁺	12 ⁺	11	-	-
zdravotnictví	M	5	1	10	12	55	9	11	0	61	158	72	70**	18**	20	-	-
zemědělství	M	4	0	20	4	17	29	18		-	-	-	6	0	-	62	5
životního prostředí	M	3	2	21	6	22	43	19	31	149	198	57	-	-	-	9	0
Úřad vlády	4M^{xx}	3	2	12	6	50	2	2	100	14	4	29	5	3	60	0	0
Celkem		66	14	362	89	20	662	268	29	2039	2549	56	773	116	13	152	34

* včetně vrchního ředitele kabinetu ministra

** organizace přímo řízené MZd

*** ředitelé školských úřadů

x včetně vrchních ředitelů

xx vedoucí úřadu a 3 ministři - místopředsedové vlády bez vlastního resortu

+ vedoucí zastupitelských úřadů

++ vč.Hlavního Úřadu civilní ochrany a Generálního štábu AČR

+++ včetně velitele Civilní obrany ČR, náčelníka Generálního štábu Armády ČR a vrchních ředitelů sekcí

Pozn: Přehled vypracovaný pro hodnocení programu Priority 98.

K článku 10:

59. Ve snaze přimět státní správu k hledání a uplatňování metod a nástrojů ke zmírnění jednostranné tendence k segregaci vzdělávacích oborů a následně profesí (oborů) uložila vláda v textu Priority 99 ministru školství, mládeže a tělovýchovy *podněcovat individuální schopnosti a zájmy, zejména dívek a žen, o přípravu pro povolání v těch oborech, které jsou z hlediska pohlaví považována za netypická*. Nástroje k naplnění tohoto záměru budou mít charakter dočasných zvláštních opatření.

60. Ve sledovaném období a v souvislosti s 50. výročím přijetí Všeobecné deklarace lidských práv ministerstvo školství distribuovalo plakáty vydané OSN a texty zmíněné deklarace společně s publikací Práva dítěte v dokumentech do základních a středních škol (ve spolupráci s informačním centrem OSN v Praze). Školy dostaly v roce 1998 jako učební pomůcku překlad metodického materiálu OSN Výuka lidským právům, praktická cvičení pro základní a střední školy, který obsahuje i část o rovných právech mužů a žen.

61. Ministerstvo školství připravuje průběžně opatření pro oblast dalšího vzdělávání učitelů. Nabízí učitelům speciální kurzy o lidských právech a multikulturní výchově, kde je vedle problémů rasismu, xenofobie, násilí a všech dalších forem diskriminace probírána i problematika odstranění všech forem diskriminace žen.¹⁴ V rámci, pregraduálního vysokoškolského vzdělávání, zejména na pedagogických fakultách, podporuje ministerstvo školství programy ke zlepšení přípravy studentů, kteří by měli lépe zvládat odstraňování všech výše zmíněných forem diskriminace v praxi.

Právní úprava rovného přístupu ke vzdělání

62. Ministr školství, mládeže a tělovýchovy předložil v červnu 1999 vládě České republiky věcný záměr nového školského zákona. Do této normy, upravující oblast předškolního, základního, středního, vyššího odborného i mimoškolního vzdělávání, byla začleněna ustanovení o právech žáků a o ochraně dětí před všemi formami diskriminace, o respektování práva na důstojnost dítěte a respektování rovnosti mezi chlapci (muži) a dívkami (ženami) aj.

63. V souvislosti s nově připravovaným zákonem zpracuje ministerstvo školství i navazující vyhlášky. Při této příležitosti je již brán ohled na požadavek Výboru na odstranění některých přetrvávajících stereotypů v přípravě dívek, které nemohly být přijaty na obory určené pouze pro chlapce (ale i naopak). Jde o výjimečné případy oborů, kde omezující faktor pro dívky vyplývá ze zdravotní nevhodnosti těchto oborů (viz také existující prováděcí vyhláška ministerstva zdravotnictví č. 261/1997 Sb. k zákoníku práce, viz bod 128 zprávy).

64. V současné době ministerstvo školství ve spolupráci s ministerstvem práce a sociálních věcí připravuje novou soustavu učebních a studijních oborů, kde bude uplatněna možnost výjimky ve smyslu směrnice Rady EHS z 9. února 1976, 76/207/EHS, o realizaci zásady stejného zacházení pro muže i ženy v přístupu k zaměstnání, odborné přípravě, v postupu v zaměstnání a pracovních podmínkách. Článek 2 Směrnice zní: *Tato směrnice není na úkor práva členských zemí vyloučit z rozsahu její působnosti takové pracovní činnosti, a kde je to vhodné, i odbornou přípravu pro takové činnosti, u nichž z důvodů jejich povahy nebo kontextu, v němž jsou vykonávány, pohlaví pracovníka představuje rozhodující faktor*.

65. Na ochranu těhotných žákyň ministerstvo školství stanovilo vyhláškou č. 354/1991 Sb., o středních školách, ředitelům střední školy povinnost umožnit přerušování studia žákyni pro těhotenství a mateřství při praktickém vyučování, pokud by to bylo na újmu těhotenství žákyně nebo pokud by probíhalo na pracovišti, zakázaném těhotným ženám a matkám podle zvláštního předpisu. Po uplynutí doby potřebné k přerušování může žákyně dodatečně vykonat zkoušky za příslušné období a návazně ve studiu pokračovat.

¹⁴ Např. spolu s Pedagogickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci, Informační službou USA a Nadací pro výchovu k ústavnosti pořádá toto ministerstvo v roce 1999 již 6. ročník letní školy pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd na téma Multikulturalita, tolerance, odpovědnost.

66. Ministerstvo školství bere při další přípravě budoucích legislativních a koncepčních materiálů v úvahu závěry jednání o sladování práva České republiky a Evropské unie pro kapitolu 18 - Vzdělání, odborná příprava a mládež (Education, training and youth). Tyto závěry nejsou právně závazné a mají pro Českou republiku charakter doporučení. Důležité jsou především dva předpisy: první z nich se týká mechanismů zavádění a prosazování rovných příležitostí pro dívky a chlapce, druhý odborného vzdělávání pro ženy¹⁵.

67. Zájem dívek o studium se soustřeďuje především na obory ekonomického, příp. sociálního zaměření, se kterými v minulých letech uplatnění v praxi nalézaly, ale dnes se již projevuje nasycenost trhu práce pro absolventy těchto škol.

68. Jedním z řešení, jak změnit zájem dívek o obory studia či vyučení, je zvýšení informovanosti o možnostech netradičních povolání žen, zejména ve vědecko-technických oborech, a o možnostech výběru a charakteru učebních a studijních oborů připravujících pro tato povolání. Ke zvýšení informovanosti pomáhá zavedení nového předmětu volba k povolání do základních škol, kde se chlapci a dívky seznamují s perspektivními obory s ohledem na specifické podmínky zdravotní náročnosti a zároveň s ohledem na rovná práva žen při volbě povolání a jeho výkonu. Svoji úlohu hraje i zvýšená informovanost dívek o situaci na trhu práce a o tom, že s obory, doposud typicky „ženskými“, je stále obtížnější nalézt uplatnění na trhu práce. Vedle zmíněného předmětu "volba povolání", jsou to především poradci pro volbu povolání na školách a pedagogické poradny, kdo se podílí na lepší informovanosti žáků a studentů o možnostech a perspektivách studia i uplatnění na trhu práce.

Zastoupení dívek v jednotlivých úrovních vzdělávání

69. Zastoupení dívek v rámci předškolního vzdělávání a v povinném vzdělávání na základní škole (v délce 9 let s počátkem docházky v 6 letech) dosahuje mezi žáky trvale cca 48 procent a je dáno pouze jejich zastoupením v populační skupině. Mezi dívkami a chlapci nejsou žádné rozdíly ani v dokončování základní školy. V nižším než posledním ročníku základní školy končí povinnou školní docházku shodně 1,6 procent z obou skupin. Pro všechny je otevřená možnost dalšího vzdělávání v učebních oborech.

70. Středoškolské úrovně vzdělávání, které již není povinné, se dívky účastní v poněkud vyšší míře, než odpovídá jejich zastoupení v populační skupině. Statistická data tedy potvrzují, že přístup ke vzdělání závisí jen na kvalitě uchazeče a že dívky nejsou žádným způsobem diskriminovány. Dřívější odchody ze středních škol nejsou statisticky sledovány, ale zkušenosti škol a porovnání přijímaných žáků a absolventů škol za příslušný počet let orientačně potvrzují vyšší studijní úspěšnost dívek.

Zastoupení dívek na středních školách celkem

Školní rok	Studenti v tisících		Podíl dívek v %	Podíl dívek v přísl. populaci v %
	celkem	z toho dívky		
1995/96	653,0	336,5	51,5	48,8
1996/97	532,1	277,2	52,1	48,8
1998/99	471,1	240,2	51,0	48,8

71. Jednotlivých druhů středoškolského vzdělávání se však účastní rozdílný podíl dívek. Dívky každoročně projevují, v porovnání s chlapci, vyšší zájem o gymnaziální typ vzdělávání (úplné střední všeobecné, zakončené maturitní zkouškou), které směřuje studenty k dalšímu studiu na vyšších odborných a vysokých školách (na gymnáziích studuje téměř 59 procent dívek). Nejnižší zájem projevují

¹⁵ Resolution of the Council and of the Ministers for Education meeting within the Council of 3 June 1985 containing the action programme on equal opportunities for girl and boys in education. Commission Recommendation of 24 November 1987 on vocational training for women.

dívky o střední odborné vzdělávání, vedoucí k dělnickým a řemeslným profesím, kde po pozitivním výkyvu v roce 1996/97 došlo v roce 1998/99 k výraznému úbytku, na necelých 37 procent dívek z celkového počtu žáků.

72. Vysoký podíl dívek v úplném středoškolském vzdělávání (zakončeném maturitní zkouškou) ovlivňuje také jejich vysoký podíl na vyšších odborných školách. Ten se dále rychle zvyšuje, v roce 1998 dosáhl téměř 69 procent (především obory ekonomického charakteru). V posledních letech stoupá i podíl žen na vysokých školách, přestože je stále nižší, než zastoupení příslušných věkových skupin dívek v populaci.

Zastoupení žen na vysokých školách

Školní rok	Studenti v tisících		Podíl dívek v %	Podíl dívek v přísl. populaci v %
	celkem	z toho dívky		
1995/96	129,4	56,4	43,6	49,0
1996/97	143,9	62,8	43,6	49,0
1998/99	163,0	72,9	44,7	49,0

73. V jednotlivých vzdělanostních úrovních, členěných podle hlavních skupin oborů dochází ke značným rozdílům v zastoupení dívek a žen mezi absolventy. Snižující se zájem dívek o vyučení, tedy získání dělnické kvalifikace, se projevuje v podílu absolventů ještě výrazněji než v celkovém počtu. Ze středních odborných učilišť, která kvalifikované dělníky připravují, vyšlo v roce 1997/98 pouze 36,6 procent dívek z celkového počtu absolventů a jejich podíl se snížil ve všech hlavních skupinách oborů. Zájem dívek se stále soustřeďuje na zdravotnické obory a obory ekonomiky a administrativy.

Zastoupení mužů a žen mezi absolventy ve středním odborném vzdělání (vyučení)

Hlavní skupiny učebních oborů	1995/96			1998/99		
	Absolventi	z toho dívky	podíl dívek v %	Absolventi	z toho dívky	podíl dívek v %
Celkem	74204	29495	39,7	52390	19162	36,6
Technické obory (2,3)	46777	10352	22,1	29529	5609	19,0
Zemědělské a veterin.(4)	3985	1910	47,9	2886	676	23,4
Zdravotnické obory (5)	164	158	96,3	35	30	85,7
Ekonomika, administr. (6,7)	23038	16974	73,7	19659	12734	64,8
Umělecké obory (8)	240	101	42,1	281	113	40,2

74. V úplném středním odborném vzdělávání téměř nezatelně poklesl podíl dívek mezi celkovým počtem absolventů. Výraznější pohyb nastal ve struktuře oborů. Vedle prvních absolventů oboru ochrana životního prostředí s cca 46 procentním podílem dívek, došlo k pozitivnímu jevu ve zvýšeném zastoupení celkového počtu absolventů i absolventek v technických oborech, a to jak v absolutních číslech, tak zejména v podílu dívek z 28 procent v roce 1995/96 na 33 procent v roce 1998/99. I když dosud podíl dívek výrazně převažuje v oborech zdravotnických, učitelských a ekonomicko-administrativní, dochází k jejich snížení ve prospěch již zmíněných oborů technických a ochrany životního prostředí.

Zastoupení dívek mezi absolventy v úplném středním odborném vzdělání

Hlavní skupiny studijních oborů	1995/96			1998/99		
	Absolventi	z toho dívky	podíl dívek v %	Absolventi	z toho dívky	podíl dívek v %
Celkem	43932	26217	59,7	59265	35273	59,5
Ekologie a ochrana ŽP (1)	0	0	x	141	65	46,1
Technické obory (2,3)	18091	5066	28,0	21928	7258	33,1
Zemědělské a veterin.(4)	4130	2069	50,1	3683	2021	54,9
Zdravotnické obory (5)	5078	4992	98,3	4351	4150	95,4
Ekonomika, administr. (6,7)	15914	13665	85,9	28020	21052	75,1
z toho učitelské obory	882	844	95,7	1003	924	92,1
Umělecké obory (8)	719	425	59,1	1142	727	63,7

75. Ženy - vysokoškolačky, stejně jako středoškolačky, volí některé obory častěji než muži. Tento jev je shodný ve všech zemích Evropské unie.¹⁶ Ženy jsou v EU zastoupeny především ve studiu oborů lékařských, včetně přípravy zdravotních sester, a v humanitních oborech, naopak se málo podílí na oborech inženýrských. Pouze v případě technických oborů je zájem českých žen výrazně pod evropským průměrem. Je však třeba si uvědomit, že sledování podle absolventů (které je předepsáno Výborem) vyjadřuje zájem o studium před zhruba pěti lety.

76. Za tři roky vzrostl celkový počet absolventek vysokých škol o téměř 60 procent, z necelých 10 tisíc v roce 1995/96 na více než 16 tisíc v roce 1998/99. Absolutně nejvíce se počet žen zvýšil ve společenských vědách, včetně učitelství, které spolu se zdravotnictvím dominují zájmu žen a dosahují i nejvyšších podílů z celkového počtu absolventů. Nepříznivé je výrazné snížení podílu absolventek v technických oborech jak v absolutních počtech, tak zejména v jejich podílu z celkového počtu absolventů dané skupiny oborů.

Zastoupení žen mezi absolventy vysokých škol

Hlavní skupiny studijních oborů	1995/96			1998/99		
	Absolventi	z toho ženy	podíl žen v %	Absolventi	z toho ženy	podíl žen v %
Celkem	19017	9817	51,6	26656	16569	62,2
Přírodní vědy a nauky (1)	1163	444	38,2	1688	598	35,4
Technické vědy a nauky (2,3)	4180	1404	33,6	5905	1239	21,0
Zeměděl. a veterinár. vědy(4)	1340	525	39,2	1484	547	36,9
Zdravotnictví (5)	1810	1161	64,1	1667	1078	64,7
Společenské vědy a nauky (6,7)	10112	6079	60,1	15238	9198	60,4
z toho učitelské obory	3890	2883	74,1	4955	3564	71,9
Vědy a nauky o kultuře (8)	412	204	49,5	674	345	51,2

Možnosti rekvalifikace

77. Současná nabídka rekvalifikačních kursů zahrnuje široké spektrum zaměření, reflektuje potřeby terénu i zájmy a schopnosti uchazečů. Jsou určeny bez rozdílu oběma pohlavím. Jediný vzdělávací program, určený výlučně pro ženy, je program Most k životu, realizovaný v Trutnově. Program je vedle funkce kvalifikační zaměřen zejména na plnění funkce socializační. Zaměřuje se na dívky a ženy, které nacházejí své místo ve společnosti např. po výkonu trestu, po odchodu z výchovného ústavu, dětského domova apod.

¹⁶ Klíčové údaje o školství v Evropské unii v roce 1997. Ústav pro informace ve vzdělávání, EC. Praha.

78. V současné době se objevuje jako problém nemožnost bezplatné rekvalifikace, resp. doplnění si vzdělání žen již v průběhu mateřské dovolené nebo při osobní péči o malé děti. Protože v tomto případě není splněna podmínka evidence na úřadu práce jako uchazečky o zaměstnání, nemají tyto ženy nárok na bezplatnou rekvalifikaci. Na její úhradu nemají obvykle finanční prostředky. Priority 99 ukládají ministrům práce a sociálních věcí najít řešení této situace a zabezpečit rekvalifikaci této skupiny ze státních prostředků.

Péče o mládež, tělovýchova a spolupráce s nestátními organizacemi

79. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spolupracuje s nestátními organizacemi, zabývajícími se především právě problematikou dětí a mládeže a tělesné výchovy a sportu. Spolupráce spočívá většinou v podpoře občanských sdružení a dalších neziskových organizací poskytováním státních dotací na činnost s dětmi a mládeží (Český svaz žen, Sdružení mažorettek, Sdružení maminek Černý most) nebo finanční podporou veškeré činnosti sdružení (YWCA). Dotace jsou poskytovány v rámci každoročně vypisovaných programů podpory a ochrany dětí a mládeže.¹⁷ Umožňují tak nestátním organizacím a mládežnickým skupinám podílet se na řešení zásadních úkolů v oblasti státní politiky pro děti a mládež. Přímou v oblasti prosazování rovných práv mužů a žen formou osvěty a vzdělávání navázalo ministerstvo spolupráci s organizací ProFem.

Přístup ke zvláštním vzdělávacím informacím

80. Úvodní zpráva zmiňuje vypracování Národního programu sociální prevence, jehož součástí je i postup pro zkvalitnění výchovy k manželství a rodičovství, sexuální výchovy, problematika prevence nechtěného těhotenství (antikoncepce) a odstranění prostituce. Ministerstvo školství dále rozpracovalo výchovu k lidským právům obecně i výchovu k rovným právům mužů a žen.

81. V učebních osnovách vzdělávacích programů je možné danou problematiku nalézt ve vzdělávací oblasti, která byla začleněna do standardu základního vzdělávání "Výchova ke zdravému životnímu stylu", ve středoškolském vzdělávání v souboru "Vzdělávací cíle a požadavky na obsah všeobecného středoškolského vzdělávání" a ve "Standardech vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu" a "Standardu všeobecného odborného vzdělávání"¹⁸.

¹⁷ V roce 1999 např. získala organizace YWCA 189 tisíc Kč, Český svaz žen 100 tisíc Kč.

¹⁸ Výchova k lidským právům je rozpracována pro základní školy v materiálu „Standard základního vzdělávání“, schváleného MŠMT ČR dne 22. srpna 1995 pod č.j. 20819/95 - 26, v oblasti společenskovední a oblasti zdravého životního stylu.

Vzdělávací program Základní škola, schválený MŠMT ČR pod č.j. 16 847/96 - 2 od 1.9.1996 úpravy a doplňky schválené MŠMT ČR dne 25.8.1998 pod č.j. 25 018/98 - 22 s platností od 1.9.1998, má rozpracovanou výchovu k lidským právům v předmětech, prvouka, přírodověda, kurzu výchova ke zdraví (např. témata domov, naše obec, člověk, člověk mezi lidmi, základy rodinné a sexuální výchovy), občanská výchova (např. v kapitole člověk a lidská práva, člověk a morálka, život ve společnosti), rodinná výchova (např. kapitola rodina a širší sociální prostředí, rozvoj osobnosti).

Vzdělávací program Obecná škola, schválený MŠMT ČR pod č.j. 12035/97-20, začleňuje výchovu k lidským právům v dramatické výchově, prvouce vlastivědě a přírodovědě (např. kapitola lidé kolem nás, zaměstnání lidí, člověk ve společnosti), občanská výchova (např. v složce právní, antropologické, politologické), rodinná výchova (např. obraz života rodiny, společenské chování, jsme občany, zdravý životní styl, budeme rodiči).

Vzdělávací program Národní škola, schválený MŠMT ČR dne 17.3. 1997 pod č.j. 15724/97-20 s účinností od 1. září 1997 jako vzdělávací program pro 1. - 9. ročník základního vzdělávání, začleňuje výchovu k lidským právům v předmětu prvouka, vlastivěda, přírodověda (např. mám úctu k lidským právům a demokracii, chci se chovat správně, zorientovat se ve světě,...), občanská a rodinná výchova (např. stát a právo, práva a povinnosti občanů, člověk hledá společenství, domov, rodina, dospívání...), v rámci programu myšlenkové dovednosti (např. právo, spravedlnost, demokracie...), v rámci programu výchova k zdravému životnímu stylu (např. oblast postojů).

Podpora výzkumných projektů (příklady)

82. Institut dětí a mládeže, organizace přímo řízená ministerstvem školství, uskutečnil sociologické výzkumy, které dávají odpovědi na otázky týkající se aspirací, postojů a reality života mladých lidí s ohledem na problematiku exkluze venkovské mládeže a postavení mladých žen ve společnosti. Z odpovědí respondentů, z nichž byla více než polovina ve věku do 18 let, vyplynulo, že dělba činnosti muže a ženy je poznamenána tradičními schémata a mění se jen postupně, stejně jako názor na „mužské“ a „ženské“ vlastnosti.

83. Cílem mezinárodního projektu INTERVENTION, který je součástí programu Evropské unie Leonardo a jehož se účastní Institut pedagogicko-psychologického poradenství (organizace ministerstva školství), je vytvoření a praktické ověření metod, jimiž lze podporovat rovný přístup mužů a žen ke střednímu a vyššímu odbornému vzdělávání a k uplatnění v odborných kvalifikovaných profesích (zejména řešení koncepce podpory volby povolání netypického pro dívky). Na řešení spolupracují i další čtyři řešitelé z České republiky: Svaz průmyslu, Sdružení nájemníků, Glauvion a Institut INPRO. Zúčastnění pracovníci Institutu pedagogicko-psychologického poradenství se zaměřují na možnosti poradenství ve školství. Součástí projektu budou i regionální semináře za účasti poradenských pracovníků, úřadů práce, škol a zaměstnavatelských institucí.

84. V druhé polovině roku 1997 se uskutečnilo šetření reprodukce a rodiny. Bylo součástí mezinárodní akce připravené Evropskou hospodářskou komisí a v České republice je realizoval Český statistický úřad ve spolupráci s ministerstvem zdravotnictví a Světovou organizací zdraví (WHO).

85. Průběžně se výzkumem rodiny a postavení žen ve společnosti zabývá Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. V roce 1999 mu zřizovatel - ministerstvo práce a sociálních věcí - zadal řešení projektu "Rovnost příležitostí žen a mužů", který vychází především z potřeb přípravy na vstup ČR do EU. Cílem projektu je mimo jiné analyzovat prostředí, v němž budou přijímány normy EU a překážky, které bude třeba překonat. V Sociologickém ústavu Akademie věd České republiky dlouhodobě působí vědecký tým zaměřený na výzkum genderové problematiky. Mezi významné projekty v nedávné době patřil výzkum "Postavení ženské pracovní síly na trhu práce i mimo něj" (1996). V současné době dokončuje výzkum "Pozice žen s vysokoškolským vzděláním v České republice 90. let" a připravuje projekty "Ženy v české vědě - pozice žen ve strukturách Akademie věd České republiky v letech 1953-2000" a "Sociální strategie a mechanismy související s postavením žen v české společnosti". Výzkum finančně podporuje Grantová agentura České republiky (z prostředků státního rozpočtu na vědu a výzkum).

86. Výsledky výzkumů jejich zpracovatelé předávají ústředním orgánům státní správy a ty je využívají v rámci svých kompetencí.

Standard vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu, schválený MŠMT ČR dne 12. února 1996 pod č.j. 27532/95-2, zahrnuje výchovu k lidským právům v oblasti společensko vědní.

Učební dokument pro gymnázia, schválený MŠMT ČR s platností od 1.9.1999, rozpracovává tuto výchovu v předmětech občanská výchova, základy společenských věd (např. lidská práva, morálka a mravnost, člověk jako občan, základy sociologie ...).

Standard středoškolského odborného vzdělávání, schválený MŠMT ČR dne 18. listopadu 1997 pod č.j. 34221/97-23 s platností od 1. ledna 1998, výchovu k lidským právům

Pro studijní obory SOŠ a SOU zpracovává předmětná témata v oblasti společenskovo vědního vzdělávání, v učebních osnovách schválených MŠMT ČR dne 21. 7. 1998 pod č.j. 23 212/98- 23/230 s platností od 1.9.1998. Výchova k lidským právům je rozpracována v osnovách občanské nauky (např. tematický okruh člověk v lidském společenství, občan a demokracie, člověk a právo).

Uvedené formy výchovy k lidským právům neobsahují výchovu k rovným právům mužů a žen jako samostatně vymezenou kapitolu, ale všechny uvedené varianty v samotné praxi tuto výchovu aplikují již od 1. třídy základní školy a jsou podřízeny věku dítěte, žáka, studenta, občana.

K článku 11:

87. Jeden z výsledků probíhajícího procesu přípravy vstupu České republiky do Evropské unie je zavádění zásady rovného zacházení s muži a ženami v zaměstnání a posilování ochrany zaměstnanců před diskriminací na základě pohlaví. Proces sbližování práva byl reálně zahájen návrhem ministerstva práce a sociálních věcí (viz Priority 98) naplnit ústavní princip rovnosti občanů bez zřetele na pohlaví zavedením výslovného zákazu diskriminace z důvodu příslušnosti k pohlaví, manželství, rodinného stavu a výkonu povinností k rodině při naplňování práva na zaměstnání. Právem na zaměstnání se v dané souvislosti rozumí právo občana na zprostředkování zaměstnání státem, na jeho hmotné zabezpečení v nezaměstnanosti a na nezbytnou rekvalifikaci při ztrátě zaměstnání. Zároveň se zakazuje diskriminační nabídka zaměstnání, bránící principu rovného zacházení s muži a ženami při přístupu k němu¹⁹. Nabídkou zaměstnání se rozumí nejen nabídka zprostředkovaná veřejnými médii (inzerce), ale i nabídka učiněná při rozhovoru uchazeče se zaměstnavatelem, při konkursním řízení apod. Uvedené úpravy jsou součástí změn zákona o zaměstnanosti a komentář k nim je součástí hodnocení plnění článku 2 Úmluvy.

88. V současné době vláda, resp. ministerstvo práce a sociálních věcí, připravuje návrh novel tří zákonů: zákoníku práce, zákona o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku a zákona o platu a odměně v některých rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech (viz bod 12). Cílem souboru změn je dosažení plné harmonizace pracovněprávních předpisů s právem Evropské unie.

89. Navrhovanými změnami se do pracovních vztahů zavede (viz k článku 3 Úmluvy):

- zákaz přímé i nepřímé diskriminace založené na pohlaví, manželském nebo rodinném stavu a na povinnostech k rodině,
- rovné zacházení s muži a ženami v zaměstnání,
- zákaz sexuálního obtěžování,
- důsledné zrovnoprávnění mužů a žen pečujících o děti (m.j. i transformací části dosavadní mateřské dovolené na institut „rodičovské dovolené“ ve smyslu předpisů EU),
- důsledné zavedení principu rovnosti v odměňování mužů a žen.

Návrh novel zákonů uvedených v bodě 83 předloží vláda Parlamentu ČR k projednání do konce roku 1999.

90. Usnesením č. 589 ze dne 16. června 1999 vláda schválila návrh novely občanského soudního řádu, kterým se v soudním řízení o diskriminaci v pracovních vztazích přenáší důkazní břemeno z žalobce na žalovaného.

K článku 11, odstavci 1, písmenu b):

91. V Pilíři 4, "Podpora rovných příležitostí všech osob" Národního plánu zaměstnanosti (viz bod 24), ve smyslu směrnic Rady ES k politice zaměstnanosti, jsou navržena opatření zaměřená na odstranění diskriminace v přístupu k zaměstnání, na posílení právních a institucionálních nástrojů a mechanismů k odstranění všech forem diskriminace na trhu práce, na zavedení systému sledování diskriminačních jevů. Cílem je také vytvoření podmínek pro přijímání dočasných opatření (pozitivních akcí) ve prospěch těch skupin obyvatel, jejichž přístup k zaměstnání je výrazně ztížen z důvodu příslušnosti k rase, pohlaví apod. Vytvoření prostředí pro přijímání dočasných vyrovnávacích opatření je také součástí vládního programu Priority 99.

¹⁹ Novela zákona o zaměstnanosti, ustanovení § 1: "(1) Občan má právo na zaměstnání. Toto právo mu nelze odepřít z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, pohlavního zaměření, , zdravotního stavu, věku, manželského a rodinného vztahu nebo povinností k rodině, s výjimkou případů, kdy to stanoví zákon nebo je pro to věcný důvod spočívající v předpokladech, požadavcích a povaze zaměstnání, které by měl občan vykonávat a který je pro výkon tohoto zaměstnání nezbytný. (2) Účastníkům právních vztahů vznikajících podle tohoto zákona se zakazuje činit nabídky zaměstnání, které jsou v rozporu s ustanovením odstavce 1."

Školství

92. Zastoupení žen ve státní správě resortu školství, mládeže a tělovýchovy bylo v úvodní zprávě v bodu 119 zmíněno slovy: *...feminizované odvětví školství, kde malý podíl mužů zastává z velké části vedoucí funkce*. Toto konstatování platí v podstatě i pro další sledované období.

93. Do vedoucích funkcí jsou pracovníci ministerstva, přímo řízených organizací i jednotlivých škol vybíráni na základě konkurzů, kdy konkrétní požadavky na uchazeče jsou stanoveny zvláštním předpisem, pohlaví uchazeče není nikdy kritériem výběru. Celkové zastoupení žen ve vedoucích funkcích na ústřední úrovni se zvýšilo z 21 procent v roce 1995/96 na 27 procent v roce 1998/99. V zastoupení ostatních odborných pracovníků je nadále zachován přibližný poměr 1:2 mezi muži a ženami.

94. Resort školství se vyznačuje nejvyšším podílem vysokoškolsky vzdělaných pracovníků ze všech odvětví, protože vyžaduje pro učitele (s výjimkou učitelek mateřských škol) vysokoškolskou kvalifikaci na magisterské úrovni. Zatímco v České republice je mezi zaměstnanci zhruba 11 procent vysokoškolsky vzdělaných pracovníků, ve školství je jich již přes 41 procent. Mezi ženami je celkem (ve všech odvětvích národního hospodářství) zaměstnáno 10 procent vysokoškolsky vzdělaných žen, zatímco ve školství téměř 36 procent a mužů dokonce 59 procent. Od doby zpracování úvodní zprávy se podíl vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců zvyšuje.

95. Pokud vezmeme v úvahu vysokoškolsky vzdělané zaměstnance v úhrnu všech odvětví, pak ve školství jich pracuje cca 22 procent, z toho téměř 38 procent žen a 12 procent mužů. Vzhledem k tomu, že se podíl žen mezi učiteli sleduje teprve od roku 1998, nelze porovnat jeho vývoj od úvodní zprávy. Jejich podíl dosahuje v současné době na mateřských školách 100 procent (dlouhodobě), na základních školách 84 procent. Na středních školách pracuje 54 procent učitelek, z toho na gymnáziích 65 procent, středních odborných školách 58 procent a středních odborných učilištích 45 procent. Učitelky na vyšších odborných školách dosahují téměř 55 procentního podílu, zatímco na vysokých školách jsou zastoupeny pouze cca 33 procent. Je možné konstatovat, že čím vyšší stupeň vzdělávání, tím nižší podíl žen mezi učiteli.

96. Ministerstvo školství usiluje o zajištění motivace pro ženy i muže (s cílem dosáhnout rovnoměrnějšího zastoupení pohlaví mezi zaměstnanci a odstranit jakékoli příčiny diskriminace), a to tzv. programem gradace profesní dráhy učitele. Jsou provázány nárokovým zvýšením platu a možností vykonávat některé funkce s dalšími možnými příplatky. Program je součástí připravovaného školského zákona²⁰.

Kultura

97. Ministerstvo kultury podporuje finančně profesionální uměleckou tvorbu, prostřednictvím dotací vybraným kulturním institucím národního významu, a neprofesionální kulturní činnost - formou dotací občanským sdružením. Z hlediska účasti na aktivním kulturně-společenském dění představují ženy trvale aktivnější složku občanské veřejnosti. Ženy tvoří také početnější a aktivnější složku účastníků vzdělávacích a výchovných akcí, nabízených ministerstvem kultury, resp. jím řízenou organizací Informačním a poradenským střediskem pro místní kulturu za účelem zvyšování odborné kvalifikace pro práci s dětskou populací.

98. Ministerstvo kultury je resortem s vysokým podílem žen mezi zaměstnanci. Z celkového počtu zaměstnanců ministerstva a jím přímo řízených organizací k 31. prosinci 1998 bylo 71 procent žen, avšak pouze 12 procent z nich pracovalo ve vedoucích funkcích (oproti 30 procentům ze všech mužů). Z celkového počtu vedoucích funkcí bylo ve funkci ředitel odboru 53 procent žen, ve funkci vedoucí oddělení 52 procent žen.

²⁰ Ministr školství návrh předložil vládě ve II. čtvrtletí 2000, předpokládaný termín nabytí účinnosti je září roku 2001.

99. V resortu kultury jsou ženy a muži odměňováni s vysokou mírou shody průměrných výdělků (podíl průměrné mzdy žen na průměrné mzdě mužů).

Ekonomika a podnikání

100. Z hlediska podpory ústředních orgánů státní správy je třeba uvést, že ministerstvo průmyslu a obchodu dlouhodobě spolupracuje (od roku 1993) s Asociací podnikatelek a manažerek (APM), nestátní organizací zaměřenou na aktivní podporu podnikání žen v České republice. Tato organizace byla založena již v roce 1990 z podnětu žen začínajících se soukromým podnikáním. Na podporu činnosti Asociace poskytuje ministerstvo pravidelně částku 95 tisíc Kč ročně z rozpočtu své kapitoly (od roku 1993). V březnu 1999 podpořilo ministerstvo průmyslu a obchodu projekt APM a spolupodílelo se na úhradě nákladů spojených s pořádáním III. mezinárodního kongresu BPW (Business and Professional Women) v České republice, jehož název byl Podnikání žen na prahu třetího tisíciletí. Cílem kongresu byla především podpora malého a středního podnikání žen v době přípravy vstupu ČR do Evropské unie.

101. Ženy jsou také cílovou skupinou programu EU zaměřeného na podporu řemeslných živností a malých podniků²¹ vytvářením příznivého podnikatelského prostředí. Ministerstvo průmyslu a obchodu je garantem tohoto programu pro Českou republiku.

102. Oblastí, kterou MPO průběžně sleduje, je zastoupení žen ve vedoucích funkcích v resortu, mimo úřednický aparát ministerstva. Při obsazování vedoucích funkcí, ať jsou to místa ředitelů státních podniků, nebo jmenování členů řídicích a kontrolních orgánů akciových společností (představenstva a dozorčí rady), kde ministerstvo průmyslu a obchodu zastupuje stát, jsou hlavním kritériem výběru vedoucích pracovníků z uchazečů o funkci odborné předpoklady a osobní schopnosti, je dodržován princip rovnosti mužů a žen.

103. K 31. prosinci 1998 působilo na místě ředitelů (ředitelky) státních podniků založených podle zákona 77/1997 Sb., o státním podniku, 5 žen (z 26 takových míst). V 243 zbytkových státních podnicích bylo 37 ředitelky. V sedmi státních podnicích s netransformovaným majetkem nebyla ředitelkou žádná žena.

Obrana

104. V resortu obrany tvoří ženy více jak polovinu civilního personálu a 7,4 procent vojáků z povolání. Postavení obou skupin je rozdílné z hlediska legislativního i profesním zařazením. Zaměstnanecké vztahy občanských zaměstnankyň se řídí zákoníkem práce, pro vojákyně platí ustanovení a omezení vyplývající ze služebního poměru vojáka z povolání. Služební předpisy vycházejí z dodržování principu rovnosti mužů a žen a respektují fyziologické odlišnosti při stanovení norem pro přezkoušení fyzické zdatnosti, v těhotenství a péči o děti.

105. Vojákyně z povolání může v armádě zastávat jakoukoli funkci, plánovanou pro důstojníky a praporčíky v závislosti na odbornosti, pro kterou je připravena, a dosáhnout odpovídajících plánovaných hodností. Naprostá většina vojákyně slouží v poddůstojnických hodnostech a vykonává nižší odborné a technické funkce. Nejvyšší hodností, které ženy v současné době dosáhly, je hodnost podplukovnice. V praxi je přístup žen do vojenských odborností regulován počtem a druhem studijních oborů na vojenských středních a vysokých školách, které jsou otevřeny i dívkám.

106. Vojákyně slouží nejčastěji v administrativě a v technických profesích. Služba žen v armádě je plně integrovaná, výcvik, studium i služba probíhá společně s muži a většinou pod jejich velením. Ženy slouží i v bojových útvarech (jejich zastoupení se zde pohybuje kolem 5 procent), avšak žena na velitelské funkci je stále výjimkou. Pozorovatelských misí a mírových operací na území bývalé Jugoslávie se doposud zúčastnily asi tři desítky českých žen.

²¹ Crafts and Small Enterprises

107. Členství ČR v NATO bude znamenat také větší důraz na integraci žen do ozbrojených sil a na vytváření rovných podmínek služby. Armáda České republiky je od roku 1998 zastoupena v Komisi pro ženy v armádách NATO, poradním orgánu Vojenského výboru NATO, jehož úkolem je předkládat doporučení armádám členských států při vytváření nových příležitostí k profesní službě žen, prosazování rovného postavení žen z hlediska kariérových možností a zlepšování sociálních podmínek služby žen. Komise je zaměřena především na problematiku vojáků a zástupkyně Česká republika byla letos zvolena do jejího čtyřčlenného výkonného výboru.

108. V roce 1998 byla na ministerstvu obrany vytvořena resortní Pracovní skupina k řešení problematiku rovnosti mužů a žen. Komise se zatím orientuje především na monitorovací a analytickou činnost - poznání skutečného stavu je předpokladem možnosti důsledného prosazování zásad rovnosti v této tradičně mužské instituci. Na podnět komise se ministerstvo obrany prostřednictvím svého resortního výzkumného pracoviště zapojí do IV. střednědobého programu Evropské unie o rovnosti příležitostí pro ženy a muže a požádá o udělení grantu na realizaci mezinárodního výzkumného projektu, který by se věnoval problematice vojáků jako specifické profesní skupině.

109. Implementace zásad rovnosti do služebních a profesních vztahů mezi muži a ženami je důležitá především s ohledem na zvyšující se zájem mladé ženské populace o toto netradiční povolání, plánované snižování počtu občanských pracovníků a postupnou profesionalizaci armády.

Soudnictví

110. Příznivá je z hlediska podílu zaměstnaných žen situace v soudnictví. Zatímco ale jejich podíl mezi soudci s výjimkou vrchních soudů a nejvyššího soudu přesahuje polovinu evidenčního počtu všech soudců, jejich zastoupení ve vedoucích funkcích je v porovnání s muži horší. Ze 14 předsedů krajských, krajských obchodních a vrchních soudů a nejvyššího soudu jsou pouze čtyři ženy, z 38 místopředsedů je devět žen. Lepší je situace na úrovni předsedů a místopředsedů okresních (obvodních) soudů. Čtyřicet procent předsedů jsou ženy, v případě místopředsedů dokonce 65 procent. Významně jsou ženy zastoupeny mezi vedoucími správ krajských a vyšších soudů (79 %) a mezi vedoucími správ okresních soudů (98 %).

Počet soudců a soudních čekatelů k 1. lednu 1999

Soudy	Funkce	Celkem	z toho žen	Podíl žen v %
Krajské	soudci	602	342	56,8
	justiční čekatelé	391	184	47,1
Krajské obchodní	soudci	157	105	66,9
	justiční čekatelé	18	6	33,3
Okresní a obvodní	soudci	1451	992	68,4
	justiční čekatelé	-	-	-
Vrchní	soudci	127	58	45,7
	justiční čekatelé	-	-	-
Nejvyšší	soudci	53	14	26,4
	justiční čekatelé	-	-	-
Celkem	soudci	2390	1511	63,2
	justiční čekatelé	409	190	46,5

K článku 11, odstavci 1, písmenu d):

111. *S ohledem na momentální stav české společnosti považuje vláda za prioritní zabezpečit ženám a mužům rovné podmínky přístupu k ekonomické aktivitě, rovné zacházení v zaměstnání a rovnost v odměňování za práci. Důslednou eliminaci těchto nedůvodných nerovností chápe jako základní podmínku ekonomické nezávislosti žen, a tím i předpoklad naplnění jejich dalších individuálních práv. Opatření, kterými je rovnost žen a mužů v pracovněprávních vztazích v praxi zabezpečována, jsou*

obsažena jak v národním akčním plánu (Priority 98), tak i v dalších programových dokumentech, např. Národním plánu zaměstnanosti. Novela zákona o zaměstnanosti precizuje zákaz diskriminace žen a mužů v přístupu k zaměstnání a při jeho výkonu; zároveň se zakazuje diskriminační inzerce. V návaznosti na závazky související s procesem vstupu České republiky do EU je princip rovného zacházení s muži a ženami v zaměstnání transponován i do návrhu novely zákoníku práce a do návrhu novel právních předpisů upravujících odměňování za práci.

112. Priority 98 ukládají ministerstvu práce a sociálních věcí vypracovat metodu hodnocení prací tak, aby bylo možno posuzovat rovnost v odměňování mužů a žen. Současně ukládají tomuto ministerstvu průběžně kontrolovat dodržování rovnosti u zaměstnavatelů. Ve sledovaném období ministerstvo kontroly neprovádělo. Český úřad bezpečnosti práce zjistil v roce 1998 73 případů zaměstnávání žen pracemi, které jsou pro ně nepřiměřené a 2 případy zaměstnávání těhotných žen pracemi, které ohrožují jejich těhotenství.

113. *Míra faktického prosazení rovnosti mužů a žen při výdělečné činnosti závisí na konkrétních podmínkách, za kterých občané pečující o děti nebo potřebné členy rodiny, tedy převážně ženy, mohou souběžně s touto péčí plnit povinnosti plynoucí ze zaměstnání. Podporu vytváření těchto podmínek, zejména udržováním sítě zařízení předškolní péče, vláda též řadí mezi své hlavní priority. Průběžné výsledky potvrzují, že zařízení a služby uvedeného druhu jsou dostatečné, kvalitní a dostupné (Pekingská konference). Dostupnost je horší pouze v malých venkovských obcích.*

114. Tradičně vysoký podíl zaměstnanosti žen se nadále udržuje; poměrně vysoký je i podíl žen samostatně výdělečně činných. Základním důvodem tohoto stavu je přetrvávající závislost většiny rodin na dvou pracovních příjmech. Míra ohrožení žen nezaměstnaností je vyšší než u mužů, šance nalezení nového místa naopak nižší. Při přístupu k zaměstnání se projevuje tendence ženy diskriminovat, zejména ženy s malými dětmi a ženy po padesátém roce věku. V zájmu zvýšení míry konkurence schopnosti žen na trhu práce, ale i v důsledku zájmu žen o seberealizaci, proto dokument Priority 98 obsahuje opatření, jehož uskutečněním jsou pověřeni ministři práce a sociálních věcí a školství, mládeže a tělovýchovy: *zabezpečit možnosti státní podpory rekvalifikací občanům, zejména ženám, které z důvodu péče o děti nebyli po delší dobu ekonomicky aktivní.*

115. Rozdíly v odměňování žen a mužů jsou tedy trvale předmětem zájmu vlády a ústředních orgánů státní správy. Proto i v České republice jsou sledovány výdělky podle pohlaví jako jedno z nejdůležitějších třídících hledisek ve výběrových statistických šetřeních mezd zaměstnanců. Tato šetření proběhla naposledy za roky 1996 a 1997, jednotky byly vybírány z podnikatelské i nepodnikatelské sféry.

116. Chceme-li mluvit o mzdové disparitě žen, je třeba mít obecný přehled o pozici žen na trhu práce. Struktura pracovních míst žen se odlišuje od struktury míst mužů a tento faktor silně ovlivňuje průměrný výdělek. Dalšími rozlišujícími faktory jsou odvětví hospodářské činnosti a typ hospodaření (vlastnický sektor), kvalifikační předpoklady zaměstnance (vzdělání, tarifní stupeň), ale také věk ve vztahu k pracovní kariéře mužů a žen. Průměrné hodnoty mezd jsou dále ovlivněny mnoha exaktními faktory - zejména pracovní dobou zaměstnanců a náplní práce (vykonávaným zaměstnáním). Vzhledem k tomu není možné prohlásit zjištěný rozdíl průměrných mezd mužů a žen za jednoznačné číselné vyjádření diskriminace podle pohlaví.

Průměrná měsíční hrubá mzda zaměstnanců v letech 1996 a 1997

Rok	Zaměstnanci celkem	Muži	Ženy	Míra shody ¹⁾
1996	9 610	10 874	8 026	73,8
1997	11 017	12 632	9 275	73,4

1) Míra shody je vyjádřena poměrem mzdy žen ku mzdě mužů v procentech

117. Analýza, která byla vypracována v souvislosti s šetřením mezd zaměstnanců ve všech sektorech národního hospodářství²², dospěla k následujícím závěrům:

- V míře shody průměrných mezd se významně projevuje pracovní doba; v roce 1997 pracovalo na kratší úvazek jen 2,7 procent mužů, ale 8,5 procent žen, muži mají také vyšší počet přesčasových hodin. Tyto faktory nadsazuje rozdíl průměrných mezd cca o 2 procentní body.
- Ženy mají obecně vyšší úroveň vzdělání než muži, dominují především v kategoriích úplné střední vzdělání. Ve dvou nejvyšších pásmech - vysoká škola a vědecká výchova je větší zastoupení mužů. Při vyloučení faktoru struktury vzdělání se míra shody průměrné mzdy snížila o cca 4 procentní body.
- Ženy dominují (podle devíti hlavních tříd klasifikace zaměstnání) v nemanuálních zaměstnáních vyjma vedoucích a řídicích pracovníků na straně jedné (třída 2-5) a v poslední řadě pomocných nekvalifikovaných dělníků na straně druhé, muži v dělnických profesích (kvalifikovaných dělníků - třída 7). Na vedoucích místech je více mužů než žen (56 procent). Při vyloučení efektu struktury pracovních míst tvoří mzda žen pouze 70,86 procent mzdy mužů.
- V třídění podle tarifních stupňů, resp. platových tříd (vyjadřujících kvalifikaci zaměstnance) převládají ženy v nižších stupních (1-3 a 7-9), muži ve zbylých stupních (4-6 a 10-12). To odpovídá předchozím typům třídění. V nejvyšších třech stupních převládají muži, a to se vzestupnou tendencí, ve 12. (nejvyšším) stupni je již jen 12 procent žen. Při vyloučení efektu struktury pracovních míst podle tarifních stupňů se shoda zvýšila na 82,03 procent.
- Pracovní kariéra žen v časovém průběhu je jiná než kariéra muže (přerušovaná mateřskou dovolenou, i opakovaně). Obecně je průměrná mzda zaměstnance nejvyšší na konci pracovní kariéry, ženy vzhledem k dřívějšímu odchodu do důchodu dosahují maxima již ve věku 55-59 let (mzdový nárůst od počátku kariéry necelých 33 procent), muži až po šedesátce (nárůst 39 procent). Přes zmíněné odlišnosti věková struktura celkový poměr průměrných mezd neovlivňuje.
- Míra shody se výrazně liší v jednotlivých odvětvích národního hospodářství. Nejmenší je v obchodu, opravách motorových vozidel a spotřebního zboží (62,3 procent), dále ve zdravotnictví (62,2 procent), peněžnictví a pojišťovnictví (66,6 procent). Nejvyšší míra shody je v dopravě, skladování, poštách a telekomunikacích, v ostatních veřejných, sociálních a osobních službách (82 procent) a ve stavebnictví. Relativně nejlépe jsou ženy odměňovány ve vztahu k mužům tam, kde je jich nejméně, výjimku tvoří školství (78,3 procent průměrné mzdy muže). Zaměstnanost žen je však strukturována výhodněji než mužská (ženy v peněžnictví nadhodnocují průměr mezd žen). Ženy ve stejné odvětvové struktuře jako muži by pobíraly pouze 72,12 procent mužské mzdy.
- Mzdová nerovnost žen se různí podle jednotlivých zaměstnání: někde je minimální (např. učitelé základních škol), jinde pobírají výrazně méně (např. tiskaři a sazeči - 58 % mzdy mužů při stejné kvalifikaci).

118. Závěry lze shrnout: ženy obecně převládají v odvětvích s vyšší mzdovou hladinou. Mají lepší primární kvalifikační předpoklady pro vstup na trh práce. Mají však nevýhodnou strukturu co do konkrétního postavení na pracovišti. Ve feminizovaných odvětvích jsou obvykle nižší mzdy.

²² Holý, D. (1999): Analýza mzdové disparity mužů a žen na podkladě výběrového šetření mezd zaměstnanců. Statistika 2/99, ČSÚ Praha.

Podíl průměrné mzdy žen na průměrné mzdě mužů (v %) podle vzdělání a věku

		1997	1998
Vzdělání	základní	74,9	74,6
	vyučení a střední bez maturity	69,1	71,6
	úplné střední s maturitou	75,5	72,9
	vysokoškolské	68,9	64,9
Věk	do 19 let	91,4	84,6
	20 - 24 let	85,0	82,6
	25 - 29 let	76,3	73,4
	30 - 34 let	70,5	67,1
	35 - 39 let	72,6	68,4
	40 - 44 let	73,0	69,4
	45 - 49 let	74,4	70,6
	50 - 54 let	76,8	74,1
	55 - 59 let	84,9	77,4
	60 a více let	68,0	65,5

K článku 11, odstavci 2 , písmenu c):

119. Vzhledem k tomu, že se v souvislosti s probíhající transformací a liberalizací sociálních služeb vyskytují obavy o zachování dostupné sítě zařízení zabezpečujících péči o děti a potřebné členy rodiny, bylo do dokumentu Priority 98 zařazeno následující opatření, za jehož realizaci průběžně odpovídají ministři školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví, pro místní rozvoj, nově pak i ministr práce a sociálních věcí: *V rámci svých zákonných kompetencí podporovat zřizování a provoz zařízení pro péči o děti a potřebné členy rodiny, zejména pak doplňují-li, či nahrazují péči poskytovanou zaměstnanými občany.*

120. Významnou funkci v této oblasti plní resort školství, který nebyl v úvodní zprávě zmíněn. Resort spravuje vedle škol i síť školských zařízení. Zařízení jsou podpůrným systémem škol a do značné míry zabezpečují pro rodiny sociální služby a ulehčují tak zaměstnaným ženám jejich pozici a možnost zapojení do práce. Člení se na zařízení pro předškolní výchovu, pro stravování, pro využití volného času, pro zájmové studium, školská zotavovací zařízení, školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče a zařízení výchovného poradenství. Hustota sítě školských zařízení v působnosti ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se řídí potřebami praxe a možnostmi prostředků státního rozpočtu. Současná nabídka a síť těchto zařízení je na dobré úrovni. Aktuálně se doplňuje i zařízeními poskytujícími péči dětem s velmi těžkým zdravotním postižením se záměrem naplnit právo na vzdělávání i této kategorii dětí a současně vytvořit předpoklad seberealizace osob pečujících o takto postižené děti v rámci rodiny, kdy hlavní tíhu nesou právě ženy - matky.

121. Péči o nejmladší děti do věku tří let zajišťují dětské jesle, zařízení spadající do kompetence ministerstva zdravotnictví.

122. Předškolní vzdělávání v mateřských školách má v České republice dlouholetou tradici. Navštěvují je děti ve věku 3 - 5 let, v odůvodněných případech i děti mladší a děti starší, které mají odloženou školní docházku. Česká republika patří mezi země s nejdelší průměrnou docházkou těchto dětí do škol (2,7 roku) a rovněž podíl zapsaných dětí z celkové věkové skupiny je v porovnání s dalšími zeměmi vysoký a přesahuje 90 procent.

123. V současné době je nabídka míst v mateřských školách většinou dostatečná. V mnoha místech se školy slučují a ruší pro demograficky podložený úbytek dětí, který bude pokračovat i v příštích letech. Mateřské školy většinou zřizují obce (které také hradí investiční a provozní náklady, zatímco stát hraď učební pomůcky a mzdové náklady). Ministerstvo školství je zřizovatelem obvykle těch mateřských škol, které slouží zdravotně postiženým dětem. Od předložení úvodní zprávy podíl dětí, které mateřské školy navštěvují kolísá, při mírném zvýšení v posledním roce.

124. O děti a mládež je v době mimo vyučování postaráno ve školních družinách (pro děti ve věku 6-11 let, tedy v 1.stupni základní školy) a v klubech (pro mládež ve věku 12-15 let, tedy v 2.stupni základní školy), které bývají zřizovány jako součást základních škol a jejichž síť je široce rozvětvena. Podle svých možností poskytují i zájmové kroužky. Zájem o družiny, se každoročně mírně zvyšuje, takže je v současné době navštěvuje přes 36 % ze žáků prvního stupně základní školy. Stejná je situace ve školních klubech.

125. Významnou součástí péče o děti ve volném čase jsou základní umělecké školy, které rozvíjejí umělecké vlohy, schopnosti a nadání dětí a mládeže ve všech oborech estetické výchovy. Jsou zahrnuty do systému škol a jejich síť pokrývá rovnoměrně celé území republiky. Navštěvují je děti a mládež od 5 do 18 let bez rozdílu pohlaví, a jejich podíl z celé věkové skupiny dosahuje zhruba 12 procent. Tento podíl od zpracování úvodní zprávy mírně vzrostl. Na financování se podílí stát, zřizovatel i žák, který však může být od placení osvobozen, je-li talentován, ale sociální situace rodiny by mu neumožnila studovat. Počet škol je stabilní, roste počet poboček. Stabilní je i podíl dívek v těchto školách (70 procent).

126. Střediska pro volný čas dětí a mládeže, obecně známá jako Domy dětí a mládeže, sdružují v průměru ročně cca 215 tisíc dětí v pravidelné činnosti. Počet těchto zařízení je zhruba 300. Mimo to se další děti a mládež nárazově zúčastňují dalších, různých forem činnosti (ročně 2200 tis. dětí a mladých lidí). V těchto zařízeních působí i specifická zájmová seskupení určená děvčatům, jako např. dívčí kluby, organizují se činnosti pro mladé maminky s dětmi apod. Tato zařízení jsou z převážné míry financována ze státního rozpočtu roční částkou zhruba 500 milionů Kč. Řediteli těchto zařízení jsou ve více než z poloviny ženy. Zřizovatelem těchto zařízení je stát nebo obce, v některých případech i církev, nestátní organizace nebo soukromníci.

127. Jako ochrana dětí a nezletilé mládeže před nepříznivým působením nefunkčního rodinného a jiného závadného prostředí existuje diferencovaná soustava školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. Zahrnuje věkovou skupinu 3-18 let bez rozdílu pohlaví a žáci jsou zařazováni buď z rozhodnutí soudu, nebo na žádost rodičů. Speciální zařízení pro dívky, které patří mezi tato školská zařízení zřizovaná ministerstvem školství, zajišťuje péči o nezletilé gravidní dívky nebo matky, u kterých je soudně nařízena ústavní výchova a kde jsou respektována práva dívek - matek. V současné době jsou v provozu čtyři taková zařízení, z toho dvě při výchovných ústavech dvě působí experimentálně při dětských domovech. Celková kapacita je zhruba pro čtyřicet dívek v prvním typu zařízení a dvacet dívek v druhém typu. Zvýšené výdaje na zařízení pro nezletilé matky jsou - oproti běžným výchovným ústavům - zhruba 2,4 milionů Kč ročně.

K článku 11, odstavci 2, písmenu d):

128. Ochrana zdraví ženy při práci je nově vymezena obecně závazným právním předpisem, kterým je prováděcí vyhláška ministerstva zdravotnictví k zákoníku práce č. 261/1997 Sb., kterou se stanoví práce a pracovní podmínky, které jsou zakázány všem ženám, těhotným ženám a matkám do konce devátého měsíce po porodu a mladistvým. Obsáhlá ustanovení § 1 až 3 této vyhlášky obsahují vymezení těchto prací a pracovních podmínek.

K článku 12:

129. Již úvodní zpráva konstatovala, přístup mužů žen ke zdravotní péči v České republice je zcela rovnoprávný. V komplexní zdravotní a sociální péči o rodinu, děti a ženy je ženám navíc věnována zvýšená pozornost. Zdravotní péče v souvislosti s těhotenstvím a porodem a v postnatálním období je plně hrazena z veřejného zdravotního pojištění.

130. Ministerstvo zdravotnictví nyní zajišťuje dva programy týkající se ochrany zdraví žen a dívek. Jsou to: Program zdravého sexuálního života a Národní perinatologický program, které zahrnují péči o ženu před plánovaným početím, péči o těhotnou ženu a vyvíjející se plod, včetně péče při porodu a péče o novorozence v prvních dnech po narození.

131. V současné době je zhruba 25 procent těhotných žen před porodem hospitalizováno alespoň po dobu jednoho týdne, 43 procent těhotenství evidují zdravotnická zařízení jako riziková, 12 procent rodičích žen podstupuje císařský řez. Úmrtnost rodiček klesla pod 10 na 100 tisíc živě narozených dětí a její hodnoty vyhovují doporučením Světové organizace zdraví pro nejvyspělejší země (méně než 15 zemřelých žen na 100 tisíc narozených dětí).

132. V rámci programu HIV/AIDS doporučují ošetřující lékaři všem gravidním ženám vyšetření protilátek HIV, na základě dobrovolnosti a při ochraně totožnosti. V roce 1996 tuto možnost využilo 85 % všech těhotných žen. Zjištěná prevalence je nízká, činí zhruba 0,002 procenta. Všechny zjištěné HIV pozitivní matky jsou léčeny preventivně AZT. Tato péče je plně hrazena z prostředků veřejného zdravotního pojištění.

Dále k plnění tohoto článku také v komentáři 143 až 148.

K článku 14:

133. Úvodní zpráva konstatovala, že mezi venkovskými ženami a muži de iure diskriminace není. Obě pohlaví mohou používat stejných práv, služeb, sociálního zabezpečení. Zásadní rozdíly nejsou ani mezi ženami žijícími na venkově a ve městě. Počítáme-li mezi venkovské osídlení obce s méně než 2000 obyvatel, žije v současné době na venkově zhruba 25 procent obyvatel; z toho asi polovinu tvoří ženy.

134. V posledních letech se obecně, pro muže a ženy stejně, zhoršila možnost nalezení zaměstnání. Obyvatelé venkova jsou poznamenáni nízkou rentabilitou zemědělských farem a snižujícím se počtem pracovních míst, potýkají se ale také se zhoršenou dopravní obslužností venkovských sídel, která jim často brání hledat práci ve městě. Tato situace má vliv zejména na ženy s malými dětmi, pro které je práce v místě bydliště jedinou alternativou při zachování péče o rodinu. Pokračuje proces vyliďňování, ale především stárnutí venkova. Tento problém řeší ministerstvo pro místní rozvoj ve spolupráci s ministerstvem zemědělství v rámci "Programu obnovy venkova", v němž sice nejsou ženy jednoznačně definovány jako cílová skupina, ale jsou důležitým prvkem naplňování snah o obnovu atraktivity venkova zejména pro mladou generaci.

135. V září 1999 se v České republice konala regionální konference Světového sdružení zemědělských žen²³) pro Evropu a Středomoří. Cílem sdružení, založeného již v roce 1929 v Kanadě, je pomáhat ženám v zemědělských oblastech a venkovských obcích v hospodářském, sociálním a kulturním rozvoji, pomáhat vytvářet svépomocné organizace, podporovat zájem o život na venkově a podporovat účast venkovských žen v mezinárodních aktivitách. Konferenci s názvem "Kam kráčíš, rodino?" uspořádala nestátní nezisková organizace Český svaz žen pod záštitou ministra zemědělství a za finanční podpory ministerstva práce a sociálních věcí. Aktivně se na prezentaci České republiky účastnily také Svaz zemědělských družstev, Český helsinský výbor a další nestátní i podnikatelské subjekty.

136. Dne 15. října 1999 se konala pod patronací Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) oslava Světového dne venkovské ženy. Český svaz žen, sdružení významné z hlediska práce se ženami na venkově a v malých sídlech, za pomoci ministerstva zemědělství a ministerstva pro místní rozvoj připravil oslavy tohoto dne, které nemají dosud v České republice tradici. V jednotlivých okresech proběhla víkendová setkání žen, která vyvrcholila meziresortním seminářem k dané problematice. Semináře se účastnily také představitelky Agrární komory, profesního sdružení zemědělců.

K článku 16:

137. Rovnost mužů a žen v manželských a rodinných věcech je vyjádřena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ve sledovaném období byla přijata jeho důležitá novela, zákon č. 91/1998 Sb. Nově přijatá úprava zákona o rodině představuje zejména v oblasti rozvodových vztahů

²³ Associated Country Women of the World - ACWW

výrazné změny oproti stavu předchozímu (ustanovení § 24 - 29 cit. zákona). Nově upravuje rozvod manželství po vzájemné dohodě obou manželů. Dále zákon stanoví, že manželství může soud rozvést tehdy, jestliže je svazek tak hluboce a trvale rozvrácen, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, a bere přitom v úvahu příčiny rozvratu. V případě obecné úpravy rozvodu zůstává zachován dosavadní objektivní princip rozvodu a jde pouze o formulační změny. Rozvrat je definován jako hluboký a trvalý nesoulad, kdy již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud je povinen zjistit objektivní stav, tedy je-li rozvrat skutečně hluboký a trvalý.²⁴

138. Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, danými zvláštními důvody. Tím se oproti původnímu znění zákona zvyšuje ochrana nezletilých dětí a zachovává kontinuita společného rozhodování o dítěti. Nová úprava navíc umožňuje, aby soud v případech, kde jsou proto důvody a podmínky a kdy je to i v zájmu dítěte, rozhodl o střídavé výchově nebo společné výchově oběma rodiči.

139. Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že jsou splněny podmínky pro jeho rozvod. Soud při tom nezjišťuje příčinu rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy písemné smlouvy upravující pro dobu po rozvodu vypořádání majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost a dále pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Novým prvkem oproti původní úpravě je možnost daná manželům komplexně si upravit zánik manželství a budoucí vzájemné vztahy dohodou a tak na nejmenší možnou míru omezit konfliktní situace mezi rozvádějícími se manžely zejména tam, kde jsou zároveň rodiči nezletilého dítěte.

140. Manželství nebude rozvedeno, jestliže druhý manžel s rozvodem nesouhlasí a porušením manželských povinností se na rozvratu manželství nepodílel nebo jestliže by mu byla rozvodem způsobena závažná újma, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch manželství. Mimořádnými okolnostmi jsou zejména jeho věk, ekonomická závislost nebo zdravotní stav. Tato úprava neznamená zavedení principu viny, ale stojí na straně toho z manželů, vůči němuž v konkrétním případě by zánik manželství znamenal citelnou újmu.

141. Důsledky novely zákona o rodině v souvislosti s rozvodovostí se v praxi ještě nestačily plně projevit. Počet rozvodů je víceméně stabilní, právě tak jako fakt, že častěji je navrhovatelkou žena. Klesá podíl rozvodů manželství s nezletilými dětmi.

Rozvody

Rok	Počet návrhů	Povoleno rozvodů	Navrhovatel		Rozvedená manželství s nezletilými dětmi	
			muž	žena	celkem	% z rozvodů celkem
1994	38 614	80,1 %	12 321	26 267	22 289	72,0
1995	38 766	80,3 %	12 400	26 362	22 108	71,0
1996	40 451	81,9 %	13 201	27 249	23 438	70,8
1997	39 592	82,0 %	12 450	27 141	22 603	69,6
1998	39 616	81,7 %	12 405	27 211	21 636	66,9

142. Nově je také upraveno osvojení dětí. Je k němu třeba souhlasu biologických rodičů. Souhlasu není třeba, jestliže rodiče po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě nebo po dobu dvou měsíců po narození dítěte o ně nejevili zájem, ačkoli jim v projevení nebránila závažná překážka.

²⁴ Holub M., Nová, H. (1998): Zákon o rodině a předpisy související. Linde Praha a.s., str. 36 - 61.

K článku 16, odstavci 1, písmenu e):

143. Práva svobodně se rozhodnout o počtu a době narozených dětí se týká zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, který je z hlediska jeho dosažitelnosti velmi liberální a byl zmíněn již v úvodní zprávě. Praxe nepotvrdila obavy jeho odpůrců, že povede k radikálnímu růstu počtu potratů.

Potraty

Rok	Celkem potratů ¹⁾	z toho		
		umělá přerušení těhotenství	samovolné potraty	ostatní potraty
1994	67 434	54 836	11 109	11
1995	61 590	49 531	10 571	12
1996	59 962	48 086	10 296	20
1997	56 973	45 022	10 392	7
1998	55 654	42 959	11 128	12

1) včetně mimoděložních těhotenství

Narození

Rok	Narození celkem	Narození		Narození	
		živě	mrtvě	v manželství	mimo manželství
1994	106 915	106 579	336	91 345	15 570
1995	96 397	96 097	300	81 384	15 013
1996	90 763	90 446	317	75 396	15 367
1997	90 930	90 657	273	74 736	16 194
1998	90 829	90 535	294	73 545	17 284

144. Negativní vývoj je patrný v poklesu porodnosti (živě narozených). Počet zemřelých již v roce 1996 překročil počet narozených; přirozený úbytek obyvatelstva není vyrovnáván imigrací. Je pozitivní, že klesá kojenecká a novorozenecká úmrtnost: v roce 1998 klesla na polovinu úmrtnosti z roku 1992. Pozitivní je i trvalý pokles umělých přerušení těhotenství, přestože lze předpokládat souvislost s poklesem porodnosti a zaznamenaných těhotenství.

145. Pokles počtu umělých potratů umožnila i dostupnost moderních, účinných a bezpečných antikoncepčních prostředků. V letech 1992 až 1997 vzrostl podíl registrovaných žen v plodném věku užívajících pod dohledem lékaře některý druh antikoncepce z 21,1 procent na 37,8 procent, z toho hormonální 29,1 procent. Meziroční přírůstek podílu žen používajících antikoncepci v letech 1996 až 1997 činil 2,8 procentního bodu. Dosud však antikoncepce není bezplatná a není plně hrazena ze zdravotního pojištění.

146. Podpora plánování rodičovství je jednou z oblastí Národního programu zdraví vyhlášeného usnesením vlády č. 273 již v roce 1992, který průběžně naplňuje ministerstvo zdravotnictví. V něm jsou zahrnuty i otázky související: používání antikoncepce, osvěta týkající se rizik umělého přerušení těhotenství (důraz je kladen zejména na včasnost zákroku - tzv. miniinterupce), působení na ženy v problémových sociálních skupinách a etnických minoritách, s důrazem na oddálení první gravidity do věku právní dospělosti.

147. Problematikou žen se zabývá také nestátní organizace Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. Tato společnost má od roku 1997 status plnoprávného členství v Mezinárodní federaci plánovaného rodičovství²⁵, prosazující práva zakotvená v Chartě sexuálních a reprodukčních práv této federace. Charta navazuje na mezinárodní dokumenty o lidských právech významné pro sexuální a reprodukční zdraví, včetně programů Mezinárodní konference o populaci a rozvoji (ICPD, 1994),

²⁵ International Planned Parenthood Federation - IPPF

Akční platformy IV. světové konference o ženách (FWCW, 1995) a dalších dokumentů OSN. Společnost provozuje telefonickou poradnu pro plánované rodičovství, hlavně o způsobech spolehlivé antikoncepce, nabízí pomoc v řešení naléhavých a krizových situací. Projekt poradny finančně podporuje ministerstvo zdravotnictví při uskutečňování Národního programu zdraví.

148. Problémem je podle Společnosti pro plánování rodiny právní úprava provádění dobrovolné sterilizace v platném zákoně č. 20/1966 Sb., o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, a ve směrnici ministerstva zdravotnictví z roku 1972. Dobrovolnou sterilizaci - na vlastní žádost - mohou podstoupit ženy pouze ze zdravotních důvodů. Mezi ně je zahrnuta také podmínka čtyř žijících dětí nebo tří dětí a věku ženy nejméně 35 let. Žádost posuzuje odborná komise. Tato podmínka je podle vyjádření Společnosti diskriminující.²⁶

K článku 16, odstavci 1, písmenu g):

149. Dosud platný zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách, ve znění pozdějších předpisů, uvádí v ustanovení § 20 odstavci 6: *Při zápisu příjmení žen se užívá tvarů odpovídajících pravidlům českého pravopisu.* Tímto ustanovením se cítí být poškozovány ženy, hlásící se (i) k jiné národní totožnosti než české, v jejichž jazyce mají ženská příjmení buď tvar shodný s mužským (např. Němci), nebo mají vlastní - od počestlé podoby odlišný - tvar ženského příjmení (Řekové, Ukrajinci aj.). Ustanovení je navíc v rozporu s článkem 11 Rámcové úmluvy na ochranu práv národních menšin: *Strany se zavazují uznávat, že každý příslušník národnostní menšiny má právo používat své příjmení (jméno po otci) a křestní jména v menšinovém jazyce a právo na jejich oficiální uznání způsobem, určeným jejich právním řádem.*

150. V červnu 1999 Poslanecká sněmovna Parlamentu projednávala vládní návrh na vydání nového zákona o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. V oddílu 2 "Příjmení", v ustanovení § 69 návrhu zákona byl zápis a používání ženských příjmení nově navrhován: *Příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice. Ukládá-li to mezinárodní smlouva, uvede matriční úřad na žádost nositelky příjmení v matričním zápisu vedle příjmení ženy podle pravidel české mluvnice i toto její příjmení ve formě, která pravidlům české mluvnice neodpovídá; z těchto dvou forem příjmení může nositelka příjmení užívat jen jednu formu, kterou si zvolí při podání žádosti, a ta se uvede v matričním dokladu.* Toto ustanovení může mít na žádost nositelky retroaktivní platnost.

151. Návrh zákona však nebyl přijat v prvním čtení dne 3. června 1999 a byl sněmovnou vrácen. Vláda předloží znovu návrh zákona o matrikách Parlamentu nejdříve v roce 2000. Ustanovení o příjmení nebylo důvodem zamítnutí návrhu.

²⁶ Charta sexuálních a reprodukčních práv IPPF (1997), str. 6. Společnost pro plánování rodiny, Praha.

3. PROBLÉMY, NA KTERÉ UPOZORNIL VÝBOR 30. LEDNA 1998 PO PROJEDNÁNÍ ÚVODNÍ ZPRÁVY (překážky řádného provádění Úmluvy)

3.1. Projevuje se nadměrná tendence vlády vidět ženu spíše jako matku a v kontextu rodiny, než jako jednotlivce a nezávislého aktéra ve veřejné sféře. (bod 18 závěrů)

152. Souhrnná zpráva se k tomu uvádí: *Politické a vládní reprezentaci se úspěšně podařilo přiblížit politiku lidských práv centru veřejného zájmu. V rámci této tendence byl dán prostor i politice rovných příležitostí mužů a žen. Ke zvýšení úrovně obecného povědomí o významu principu rovnosti mužů a žen a o nežádoucích důsledcích projevů diskriminace na základě příslušnosti k pohlaví přispěli svými postoji i někteří členové vlády*

3.2. Vláda přes veškerou snahu zlepšovat životní podmínky žen v České republice dostatečně nepochopila strukturální a kulturní příčiny nerovnoprávnosti ... chybí zvláštní opatření pro povznesení žen a matek. (bod 19 závěrů)

153. Neexistence zvláštních pozitivních opatření není důsledkem nepochopení současné vlády či jejich postojů, nýbrž přetrvávajících přístupů z minulých let. Blíže viz odstavec 29.

3.3. Český právní řád nezná jednoznačnou definici diskriminace a neřeší faktickou nerovnoprávnost žen a mužů. (bod 20 závěrů)

154. V této souvislosti vyvstává otázka míry právní závaznosti definice pojmu „diskriminace žen“ obsažené v článku 1 Úmluvy, která byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 62/1987 Sb. Podle článku 10 Ústavy jsou ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem. Ústava tedy tyto speciální smlouvy inkorporuje do vnitřního právního, respektive ústavního systému. Tyto smlouvy pak vytvářejí právně závazný základ pro obsah norem nižší právní síly, které musejí být s mezinárodní smlouvou vymezeného druhu v souladu. Ústavní soud se ve svém nálezu (č. 101/1994 Sb.) též přiklonil k názoru, že mezinárodní smlouvy, jimiž je republika vázána, jsou součástí právního řádu. Z tohoto pohledu lze konstatovat, že náš právní řád definici pojmu „diskriminace žen“ obsahuje.

155. Pokud se týká dílčí úpravy zákazu diskriminace podle pohlaví, obsahuje ji návrh novely zákona o zaměstnanosti (zákaz diskriminace při uplatňování práva na zaměstnání). Obdobně uvažuje ministerstvo práce a sociálních věcí o zapracování zákazu diskriminace v pracovních vztazích do připravované novely zákoníku práce (podrobněji viz komentář k článkům 2 a 11 Úmluvy).

156. Ženské organizace nesouhlasí s vyjádřením Ústavního soudu a přiklánějí se k názoru, že státní správa a soudnictví se řídí pouze českými právními předpisy a nikoli mezinárodními smlouvami. Zavedení jednoznačné definice diskriminace do českého právního řádu je - podle jejich názoru - nutné.

3.4. Výbor uvítal ustavení meziresortního koordinačního orgánu v rámci Ministerstva práce a sociálních věcí, nicméně se domnívá, že takový orgán nelze považovat za dostatečný národní mechanismus pro rovnoprávnost žen. Neexistenci národního mechanismu vybaveného přiměřenými zdroji a personálem považuje Výbor za vážnou překážku provádění Úmluvy a Akční platformy z Pekingů. (bod 21 závěrů)

157. V textu Pekingská konference se uvádí:

Počínaje druhou polovinou roku 1997 se začal zřetelně formovat systematický přístup vlády k odpovědnosti za oblast postavení žen ve společnosti. Tento přístup vyústil v adresné stanovení formální odpovědnosti za koordinaci této politiky. Koordinační role byla počátkem roku 1998 svěřena ministru práce a sociálních věcí. Současně bylo všem vládním resortům uloženo spolupracovat s nevládními organizacemi žen; ministru práce a sociálních věcí bylo navíc uloženo zpracovat pro danou oblast politiky konkrétní program. Jako důsledek zmíněných rozhodnutí bylo v rámci Ministerstva práce a sociálních věcí 1. února 1998 zřízeno oddělení rovnosti mužů a žen. K zajištění předpokladů výkonu přijaté koordinační úlohy ministerstvo iniciovalo ustavení meziresortní komise pro rovné příležitosti mužů a žen. Členové této komise, jmenovaní jednotlivými ministry, se podílejí na tvorbě návrhů koncepce politiky rovných příležitostí, jakož i na vyhodnocování výsledků dosažených jejím prováděním. Meziresortní komise, jakož i její jednotliví členové spolupracují s nevládními organizacemi žen. Provádění koordinační role ministerstva práce a sociálních věcí je personálně zajišťováno třemi pracovníci.

158. Současná vláda, která vzešla z červnových voleb roku 1998, se snaží naplňovat své programové cíle v posilování lidských práv. V září 1998 jmenovala zmocněnce vlády České republiky pro lidská práva. Ten sleduje a vyhodnocuje dodržování lidských práv v České republice s oprávněním navrhnout vládě přijetí eventuálních nápravných opatření. Zmocněnec vlády nepůsobí jako ochránce práv v individuálních záležitostech občanů či jiných fyzických osob.

159. V prosinci roku 1998 vláda zřídila Radu vlády České republiky pro lidská práva (dále jen Rada) jako poradní a koordinační orgán vlády pro otázky ochrany lidských práv a základních svobod osob v jurisdikci ČR. Úkolem této Rady je sledovat především plnění mezinárodních závazků ČR v dané oblasti a naplňování obsahu mezinárodních paktů a úmluv. Na úrovni náměstků ministrů mají v Radě zastoupení resorty s rozhodujícím vlivem na stav uspokojování lidských práv; stejným počtem osob je v Radě zastoupena zainteresovaná veřejnost, reprezentovaná představiteli nestátních organizací, veřejně uznávanými osobnostmi a odborníky. Zapojení představitelů veřejnosti do činnosti Rady je projevem vůle ke spolupráci vládního a nevládního sektoru, základem pro vzájemnou informovanost o aktivitách obou stran, předpokladem konstruktivního dialogu a možnosti účasti občanské veřejnosti na rozhodovacích procesech dotýkajících se ochrany lidských práv.

160. Předsedou Rady je zmocněnec vlády pro lidská práva, který je současně ředitelem odboru pro lidská práva Úřadu vlády ČR. Rada má kromě předsedy a místopředsedy 20 členů, z toho je 10 zástupců státní správy a 10 zástupců veřejnosti. V Radě působí čtyři ženy: místopředsedkyně Rady a tři členky - reprezentantky veřejnosti.

161. Vzhledem k množství mezinárodních závazků, které na sebe Česká republika vzala ratifikací odpovídajících smluv, vytvořila Rada své pomocné orgány - odborné sekce, zabývající se sledováním jejich plnění v jednotlivých oblastech lidských práv a svobod. Podle statutu Rady je jednou z osmi odborných sekcí také sekce pro rovné příležitosti mužů a žen. K 31. červenci 1999 měla sekce 18 členů, z toho tři byli muži, 11 členů zastupuje nevládní organizace a odbornou veřejnost, sedm členů pracuje v ústředních orgánech státní správy. Činnost sekce koordinuje její tajemnice - pracovnice odboru pro lidská práva.

162. Úkolem sekce pro rovné příležitosti mužů a žen je především:

- spolupracovat při přípravě koncepce vládní politiky v oblasti rovného postavení mužů a žen, včetně podávání podnětů k přijetí konkrétních opatření k nápravě daného stavu;
- zabezpečovat zpracování podkladů k vyhodnocování Úmluvy, a to včetně sledování postavení žen ve společnosti;

- zpracovávat návrhy na vyhodnocování politiky České republiky při prosazování rovnosti mužů a žen;
- působit na zvyšování obecného povědomí o obsahu práva na rovné postavení mužů a žen a ke zvýšení informovanosti veřejnosti o způsobech jejího prosazení;
- předkládat Radě pro lidská práva informace a zpracovává návrhy stanovisek Rady v oblasti rovnosti mužů a žen.

163. Vytvořením institutu Rady dala vláda nestátním organizacím možnost přímo ovlivňovat politiku v oblasti lidských práv, včetně politiky rovných příležitostí mužů a žen.

164. Postavením žen se zabývá též Parlament České republiky. Komise pro rovnoprávné postavení žen, působící při výboru petičním a pro lidská práva, sice po volbách v r. 1996 zanikla, ale v r. 1998 byl z iniciativy poslankyň zřízen podvýbor poslaneckého výboru pro sociální záležitosti a zdravotnictví, který se zabývá rovnými příležitostmi mužů a žen a otázkami rodiny. Členy tohoto podvýboru jsou kromě poslanců též zástupkyně nevládních organizací žen.

165. Zvýšenou aktivitu projevuje i nestátní nezisková sféra: občanská sdružení žen přijala v roce 1995 vlastní programový akt - akční plán k dosažení rovného postavení žen a mužů. Kromě vlastních aktivit spolupracují nestátní organizace žen se státními orgány včetně ministerstev. Pravidelnou a úzkou spoluprací navázaly s ministerstvem práce a sociálních věcí, resp. s jeho útvarem zabývajícím se koordinací agendy postavení žen a rovnými příležitostmi mužů a žen, a s příslušnou odbornou sekcí Rady vlády ČR pro lidská práva. Obsahem této spolupráce je zejména vzájemná výměna informací a účast na přípravě základních dokumentů týkajících se žen a rovných příležitostí. Nestátní organizace žen, přebírající odpovědnost za provádění veřejně prospěšných činností, podporuje stát z veřejných rozpočtů grantovou a dotační politikou jednotlivých resortů.

166. Dalším významným projevem narůstající aktivizace ženského hnutí je veřejně vyhlášená vůle představitelk nejvýznamnějších ženských organizací vytvořit konstruktivně zaměřenou celostátní reprezentaci, jejímž cílem je být partnerem i případnou opozicí vládě při formování koncepce státní politiky v dané oblasti: v prosinci 1998 vznikla Asociace pro rovné příležitosti jako zastřešující sdružení ženských nestátních organizací.

167. Výše popsaná struktura institucionálního zabezpečení agendy rovných příležitostí vznikala v průběhu let 1998 - 1999. Spolupráce mezi jednotlivými složkami této struktury není ideální. Tvorba zásadních opatření přesahujících působnost jednotlivých resortů zůstává v pravomoci vlády a občanská veřejnost ji může ovlivňovat jen nepřímo a ad hoc (prostřednictvím členů vlády, Radou vlády pro lidská práva, zmocněncem vlády pro lidská práva a interpelacemi poslanců).

168. Institucionalizace ochrany lidských práv pozvedla její prestiž, podnítila veřejný zájem a podpořila veřejné i státní aktivity, které přes svůj nesporný celospolečenský význam dlouho neúspěšně hledaly oficiální oporu. Je to systém relativně nový a jeho účinnost bude třeba ověřit a vyhodnotit v delším časovém odstupu.

169. Ve státním rozpočtu České republiky nejsou zatím vyčleněny finanční prostředky na provádění politiky rovných příležitostí mužů a žen, ani na zlepšování postavení žen. Náklady spojené se zabezpečováním meziresortní koordinace agendy rovných příležitostí specializovaným útvarem ministerstva práce a sociálních věcí jsou hrazeny z prostředků státního rozpočtu určených na provoz tohoto ministerstva. Obdobně jsou náklady spojené s činností odborné sekce rovných příležitostí v rámci Rady vlády České republiky pro lidská práva hrazeny z rozpočtu Úřadu vlády České republiky.

3.5. Ženy jsou nedostatečně zastoupeny v řídicích funkcích politické a hospodářské sféry, jejich počet stále klesá, vláda tomuto jevu nevěnuje pozornost. V důsledku toho neexistují žádná zvláštní dočasná opatření k nápravě této situace a vláda ani není ochotna o takových opatřeních uvažovat. (bod 22 závěrů)

170. Souhrnná zpráva k tomuto bodu uvádí: *Pokud jde o uplatnění principu rovnosti mužů a žen v přístupu k rozhodovacím pozicím ve vládních orgánech, v ministerstvech a v jimi řízených správních*

úřadech a institucích, pak se situace oproti výchozímu stavu zhoršila. Nadále zůstává pravidlem, že se zvyšujícím se stupněm funkčního zařazení klesá podíl žen, které tyto funkce zastávají. Obecnou metodou eliminace těchto (i jiných) nerovností, doporučovanou ze strany mezinárodních organizací zabývajících se základními lidskými právy (OSN, MOP, RE), jakož i ze strany příslušných orgánů EU, je přijímat mimořádná dočasná opatření, jejichž cílem je vyrovnávat výrazné disproporce v zastoupení žen nebo mužů v účasti na rozhodujících společenských aktivitách. Nedostatek vůle České republiky postupovat tímto způsobem byl ze strany Výboru kritizován. Podrobněji v odstavci 29.

3.6. Ve srovnání se stavem bezprostředně po vzniku České republiky klesl počet ženských nestátních organizací. ... Výbor podporuje spolupráci vlády s nestátními organizacemi zastupujícími různé zájmy a názory žen při naplňování a sledování ustanovení Úmluvy (bod 23 závěru)

171. V současnosti aktivně působí v České republice cca 25 - 30 nestátních organizací žen. Většina z nich se soustřeďuje na specifické oblasti veřejných zájmů, vesměs charitativního zaměření; pouze některé si kladou za cíl zlepšit postavení žen a prosazovat politiku rovných příležitostí. Ukazatel počtu nestátních organizací není sám o sobě indikátorem kvality a rozsahu působení tohoto sektoru. V posledních letech některé malé organizace zanikly nebo se dobrovolně sloučily do větších celků, jež mohou své cíle prosazovat účinněji.

172. O podpoře spolupráce mezi orgány státní správy na nejvyšší úrovni a ženskými nestátními organizacemi svědčí činnost meziresortní komise ustanovené při ministerstvu práce a sociálních věcí, struktura Rady vlády ČR pro lidská práva a jejích odborných sekcí a činnost Rady vlády pro nestátní neziskové organizace.

3.7. Neexistuje zvláštní právní úprava násilí na ženách a tyto činy nejsou v České republice statisticky sledovány. Není dostatek informací o preventivních opatřeních a programech, které mají pomáhat obětem násilí, šířit osvětu a vést zdravotníky a pracovníky orgánů činných v trestním řízení k tomu, aby věnovali větší pozornost tomuto jevu (bod 24 závěru)

173. Informaci obsahuje text odstavců 20, 40 až 56.

3.8. Není dostatek projektů a programů, na jejichž základě by hromadné sdělovací prostředky propagovaly pozitivní obraz ženy a rovný podíl muže na péči o rodinu. (bod 25 závěru)

174. Se zlepšením tohoto stavu se počítá v r. 2000, a to v návaznosti na vstup České republiky do IV. střednědobého akčního programu Evropské unie o rovných příležitostech mužů a žen. Další kroky připravuje ministerstvo kultury v souvislosti s novelami zákonů o České televizi, o Českém rozhlasu a o Státním fondu ČR pro podporu a rozvoj české kinematografie (viz odstavec 37).

3.9. Nedostatečně je řešen problém prostituce a obchodu se ženami Česká republika tento problém řeší pouze v rámci boje proti organizovanému zločinu. (bod 26 závěru)

175. Souhrnná zpráva k této věci uvádí: *Úkol vyhodnotit účinnost stávajících právních předpisů ve vztahu k novým projevům násilí na ženách a sexuálního obtěžování, uložený ministryni spravedlnosti a ministru vnitra, je zpracován, a má být vládě předložen k projednání v dubnu t.r.(1999) Na druhé části úkolu, a to navrhnout opatření na ochranu svědků - žen, které se staly oběťmi obchodu se ženami, se pracuje, a to souběžně s plněním usnesení vlády č. 673 z 29.10.1997, kterým bylo ministru vnitra uloženo provést analýzu právní úpravy ochrany svědků v ČR a navrhnout příslušná opatření. K výslednému dokumentu nyní probíhá připomínkové řízení.*

176. *Opatření k podpoře působení interdisciplinárních týmů spojujících zdravotní, sociální, právní a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů násilí na ženách plněno není, ani být nemůže, protože takové týmy v praxi systematicky nepůsobí. Z důvodu přetrvávající potřeby účinného působení*

těchto týmů se navrhuje doplnit původní opatření v tom smyslu, aby odpovědné resorty podporovaly i jejich vytváření. Na úrovni nestátních neziskových organizací zajišťuje interdisciplinární pomoc sdružení Bílý kruh bezpečí.

177. V průběhu let 1996 - 1999 pokračoval ve své koordinační, metodické a koncepční činnosti Republikový výbor pro prevenci kriminality. Jeho složení se změnilo, byl rozšířen o zástupce Meziresortní protidrogové komise a ministerstva financí. V souladu s dokumentem Strategie prevence kriminality do roku 2000, zpracované na základě usnesení vlády ČR č. 209/1997, se zabývá také prevencí negativních sociálních jevů, vedoucích v důsledku k projevům diskriminace žen ve formě násilí na nich páchaného. Prevence zahrnuje opatření ke změně nepříznivých společenských a ekonomických podmínek prohloubených hospodářskou stagnací. V rámci Komplexních součinnostních programů prevence kriminality ministerstva vnitra (dotace ministerstva pokrývá 70 procent nákladů, zbytek hradí obce ze svých rozpočtů) byla na místní úrovni podpořena řada projektů směřujících k řešení naléhavých potřeb rizikových skupin ženské populace: matek s dětmi - obětí domácího násilí (poradenství, terapie, náhradní azylové bydlení), žen ohrožených ztrátou zaměstnání v oblastech s velkou nezaměstnaností (rekvalifikační programy), dívek ze sociálně rizikových skupin (poradenství v krizových situacích, výchova ke zdravému životnímu stylu v rámci práce s ohroženou mládeží, domy "na půl cesty" pro dívky odcházející z dětských domovů a výchovných ústavů), obětí obchodování se ženami apod. Z 57 měst, které se na komplexních programech podílejí, byly projekty uvedených typů dotovány každoročně ve sledovaném období ve 23 až 26 městech. Počet dotovaných projektů se pohyboval mezi 52 až 73. To v roce 1997 představovalo celkem 9 253 tisíc Kč z veřejných rozpočtů, v roce 1998 dosáhla tato částka výše 11 592 tisíc Kč, v roce 1999 byla rozdělena částka 4 144 tisíc Kč.

3.10. Politika zakládání rodinných škol podporuje stereotypní pojetí rolí žen a mužů. Totéž platí pro školy, které přijímají pouze chlapce na základě jejich odlišných fyzických schopností. Je důležité vést dívky a chlapce k volbě netradičních studijních oborů (bod 27 závěrů)

178. Po tříletém ověřování vznikly ve školním roce 1993/1994 střední odborné školy zakončené maturitní zkouškou i učiliště zakončená učňovskou zkouškou s obory "rodinná škola", zaměřených na vzdělávání dívek (nikoli výhradně). Výbor tyto školy kritizoval, dle jeho názoru slouží k výchově dívek pro tradiční stereotypní pojetí rolí mužů a žen. Rodinné školy se vzdělávacími programy, které by tomuto pojetí mohly nasvědčovat, zrušil ministr školství 5. února 1997 rozhodnutím o opatřeních souvisejících s útlumem studijního oboru 63-44-6 Rodinná škola (čtyřleté studium), tedy ještě předtím, než se staly předmětem kritiky Výboru. Poslední přijatí studenti začali tento obor studovat v roce 1996. Obor byl nahrazen třemi novými obory: rodinná škola - sociální služby, rodinná škola - ekonomicko-administrativní služby a rodinná škola - veřejnosprávní služby. Původní čtyřletý obor byl takto transformován i v soukromých a církevních školách. Ve velmi omezeném rozsahu existuje původní dvouletý obor (rodinné školy, které nejsou zakončeny maturitou ani výučním listem, ale pouze závěrečným vysvědčením) tam, kde je o něj zájem - v celé České republice je nyní ve druhém ročníku 31 žáků, je to tedy okrajový způsob vzdělávání.

179. Ministerstvo zemědělství však s tímto zrušením a argumenty ministerstva školství nesouhlasí, neboť ve venkovských oblastech a obcích absolventi těchto škol byli pro svoji všestrannost ceněni. S rušením rodinných škol nesouhlasí také představitelé církevních institucí, kteří v nich spatřují záruku kvalitního vzdělání zejména pro pracovníky sociálních služeb. Nestátní nezisková organizace Český svaz žen je zřizovatelem rodinné školy Morava, která připravuje studenty pro výkon sociálních, administrativních a veřejnosprávních služeb. Ve školním roce 1999/2000 měla škola 147 studentů, z toho 22 chlapců. Zájem o studium na této škole neklesá.

3.11. Vláda není příliš ochotna vést dívky ke studiu vědeckotechnických oborů. (bod 28 závěrů)

180. Souhrnná zpráva uvádí: *V systému odborného vzdělávání, ani v systému rekvalifikací zatím nebyla zaznamenána tendence věnovat ženám zvláštní pozornost. Resort školství i resort práce a sociálních věcí kladou důraz na neutralitu přístupu ke vzdělání z hlediska pohlaví a tento postoj deklarují*

širokými možnostmi výběru typů, druhů a oborů vzdělání a rekvalifikací, otevřenými jak ženám, tak mužům. Přesto je zřejmé, že tradiční orientace na tzv. „ženské“ a „mužské“ obory fakticky přetrvává. Tento stav podporuje nežádoucí segregaci některých povolání i ekonomických odvětví, omezuje možnosti žen uplatnit se v podmínkách měnící se struktury ekonomiky, a navíc nepříznivě působí na rozdíly v pracovních příjmech žen a mužů. V zájmu potlačit důsledky tohoto stavu je třeba zvláště podněcovat individuální schopnosti a zájmy, zejména dívek a žen o přípravu pro povolání v těch oborech, které jsou z hlediska pohlaví považována za netypická. Prohloubit aktivity státu v tomto směru doporučují i příslušné orgány organizací (viz závěry Výboru pro odstranění všech forem diskriminace žen a doporučující právní akty Evropské unie).

181. Na základě výše uvedeného vláda současně s přijetím zprávy uložila v textu Priority 99 ministru školství, mládeže a tělovýchovy *zvyšovat informovanost o vzdělávacích možnostech a podněcovat zájem dívek a žen o přípravu na povolání v těch učebních a studijních oborech, které jsou z hlediska pohlaví považována za netypická, či netradiční, zejména oborů vědeckotechnických*. Blíže odstavce 67 a 68..

3.12. Přetrvává nerovnost v odměňování a segregace žen spočívající v tom, že ženy jsou zaměstnávány méně placenými nebo nekvalifikovanými pracemi. (bod 29 závěrů)

182. Priority 98 k tomuto bodu uvádějí: *Rozdíly v průměrných pracovních příjmech žen a mužů nadále přetrvávají a vykazují mírně se zhoršující tendenci. Vláda proto uložila ministerstvu práce a sociálních věcí vypracovat a navrhnout (do dubna 1999) metodu hodnocení jednotlivých druhů prací tak, aby její využití zakládalo objektivní hledisko pro posuzování rovnosti v odměňování. Tato metoda je zpracována a připravena k předložení vládě jako součást návrhu novel zákona č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku a zákona č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech. Uvedené novely budou vládě předloženy ve IV. čtvrtletí 1999.*

183. Vývoj ženské zaměstnanosti, struktura i rozsah časových investic (v délce pracovní dráhy či objemu pracovní doby), ale zejména spjatost rodinných a pracovních rolí jsou v porovnání s vývojem ženské zaměstnanosti ve vyspělých evropských zemích výjimečné. Sociální klima společnosti pracující ženu nejen toleruje, ale i podporuje. Problémem je, že spíše podporuje pracovní aktivitu ženy, která vyrovnává deficit buď zdrojů pracovních sil, nebo - a většinou - rodinného rozpočtu - často však obojí. Dosud nepodporuje dostatečně pracovní kariéru žen a velmi pomalu se mění definice pracovních a rodinných rolí zaměstnaných rodičů.²⁷

184. Druhá část kritiky se týká rovného zacházení s muži a ženami v přístupu k zaměstnání. Informaci k tomuto obsahuje vyjádření v odstavcích 87 až 91 a v odstavcích 111 až 114.

3.13. Přibývají předimenzovaná opatření na ochranu těhotných žen a matek a nižší věková hranice pro odchod žen do důchodu. Kulturní glorifikace rodinné role žen by mohla ještě prohloubit negativní dopad racionalizace ekonomiky na ženy. (bod 30 Závěrů)

185. Rozsah a míra opatření na ochranu těhotných žen a matek jsou stabilní a o jejich změnách se neuvažuje. Tato opatření jsou uvedena v úvodní zprávě o plnění Úmluvy.

186. Poslední zvýhodnění z roku 1995 se podle zákona o státní sociální podpoře (č. 117/1995 Sb.) týkalo státního příspěvku určeného tomu z rodičů, který osobně a celodenně pečuje o malé dítě (rodičovský příspěvek), bez ohledu na to, zda jde o ženu nebo muže. Doba po kterou lze poskytovat tento příspěvek, původně ohraničená třemi lety věku dítěte, byla prodloužena o jeden rok. Bylo to opatření ojedinělé a jeho cílem bylo udržet, resp. podpořit stávající populační trend a zmírnit napětí na trhu

²⁷ Zpráva o lidském rozvoji (1998). UNDP a Výzkumné středisko pro integraci ČR do evropské ekonomiky, Vysoká škola ekonomická. Praha.

práce²⁸. Rodičovský příspěvek je však relativně nízký v porovnání se mzdami, jeho maximální výše je pevně stanovena a činí zhruba jen polovinu průměrného platu.

187. Zákon o důchodovém pojištění č.155/1995 Sb. zavedl postupné zvyšování věkové podmínky odchodu do důchodu tak, aby v r. 2006 činila 62 let u mužů a 57 až 61 let u žen (v závislosti na počtu vychovaných dětí). V porovnání s předchozí právní úpravou, kdy byla tato podmínka stanovena na 60 let věku u mužů a na 53 až 57 let u žen podle počtu dětí. Je zřejmé, že se příslušný rozdíl ve stanovení „důchodového věku“ snižuje progresivním zvyšováním důchodového věku na straně žen.

3.14. V České republice je vysoký počet umělých přerušení těhotenství, přestože je k dispozici dostatek antikoncepčních prostředků. Zdravotníci nejsou dostatečně školeni o používání anti-koncepce (bod 31 závěrů)

188. Blíže k tomuto bodu viz komentář k odstavcům 143 až 148.. Součástí opatření a aktivit zmíněných v komentáři je i výchova zdravotnického personálu. S ohledem na fakt, že většina antikoncepce pro ženy - hormonální nebo nehormonální - je předepisována ženě lékařem a počet žen uživatelék evidovaných lékařskými zařízeními roste (počet umělých přerušení těhotenství klesá), považujeme problém nedostatečného zaškolení za překonaný.

3.15. Vystoupení České republiky neobsahovalo odpovědi na otázky k článku 7, 8, a 16 Úmluvy. Šlo zejména o vysokou rozvodovost a její příčiny a případnou právní ochranu žen v případě soužití druhá a družky (bod 32 závěrů)

189. K úpravě vztahů po rozvodu manželství se vyjadřuje text odstavců 137 až 142. Nejčastěji uváděným důvodem rozvodu, kdy příčina rozvratu je na straně ženy, je - podle oficiálních statistik - rozdíl povah, názorů a zájmů. Za tou následují nevěra, neuvážený sňatek a nezájem o rodinu. Zjistil-li soud, že příčina rozvratu je na straně muže, pak nejčastějším důvodem byl opět rozdíl povah, následovala nevěra muže, alkoholismus, nezájem o rodinu (včetně opuštění) a neuvážený sňatek. Navrhovatelkami rozvodů jsou ze dvou třetin ženy, ale 90 procent rozvrácených manželství bývá ukončeno se souhlasem obou partnerů.²⁹

190. V populaci od počátku 90. let roste počet nesezdaných soužití. Dosavadní výsledky sociologických šetření hovoří o tom, že mladí lidé obecně život v manželství neodmítají, ale sňatek odkládají. Mnozí jsou však rozhodnuti svůj partnerský vztah nelegalizovat formou manželství, ale - a to i v případě, že budou mít společné děti - žít dále pouze v tzv. faktických manželstvích.

200. Absolutní počet rozvodů dosáhl nejvyšší hodnoty v roce 1996, v roce 1997 se jejich počet snížil o 2 procenta. Tento vývoj je vysvětlován očekávanými změnami právní úpravy rozvodu (dnes již platného zákona o rodině), neboť historické maximum souviselo s publikováním návrhu výrazně ztížit rozvod v prvních letech trvání manželství. Výrazné změny rozvodového chování však očekávat nelze.

201. Vysoká míra rozvodovosti v České republice byla obvykle zdůvodňována nízkým věkem snoubenců při vstupu do manželství a jejich nezralostí, vysokou úrovní sňatečnosti, absencí kvalitní antikoncepce (manželství uzavíraná na základě gravidity snoubenky), nedostatečnou výchovou mladých lidí k manželství a rodičovství, ale také vysokou zaměstnaností žen bez zabezpečení odpovídajících služeb. Sociální prestiž manželství byla oslabena. Demografický vývoj v posledních letech by mohl přinést částečné změny, např. právě vzhledem k oddalování sňatků a růstem počtu faktických manželství (trvalých nesezdaných soužití). Zatím se to projevuje v nižší rozvodovosti do tří let od uzavření

²⁸ Význam zmíněného opatření, jakož i všech dalších sociálních dávek v posledních letech průběžně klesá, což lze aktuálně dokumentovat tím, že při zvyšujících se výdajích na tyto sociální dávky klesá dlouhodobě jejich podíl na celkovém objemu hrubého domácího produktu.

²⁹ Kokta, J. (1999): Aktuální demografická situace v ČR. In: Sociální politika 7-8/1999, MPSV.

manželství. Významné příčiny vysoké rozvodovosti jsou dlouhodobé, mimo jiné k nim patří také vysoká míra tolerance společnosti vůči rozvodům a vysoká míra ekonomické nezávislosti žen.

202. Pojem druh a družka není definován v občanské zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Přesto jsou pod ochranou tohoto zákona podle ustanovení § 115: *Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby*, a to zejména v případě přechodu nájmu bytu (ustanovení § 706 OZ: *Nájemci (společnými nájemci) se stávají také ti, kteří pečovali o společnou domácnost zemřelého nájemce nebo na něho byli odkázáni výživou, jestliže prokáží, že s ním žili ve společné domácnosti aspoň po dobu tří let před jeho smrtí a nemají vlastní byt.*). Ženy v pozici družky (právě tak jako muži v pozici druha) požívají dále ochrany podle vyhlášky č. 182/1991 Sb., kterým se provádí zákon o sociálním zabezpečení (č. 100/1988), podle zákona 463/1991 Sb., o životním minimu, podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů, podle zákona č. 578/1992 Sb., o státním rozpočtu na rok 1992 a o změně daňových a některých dalších zákonů, podle vyhlášky č. 20/1991 Sb., kterou se stanoví bližší podmínky poskytování hmotného zabezpečení uchazečům o zaměstnání, podle zákona č. 310/1995 Sb., o fondu kulturních a sociálních potřeb, podle zákona č. 245/1998 Sb., o osobní způsobilosti a vzorech tiskopisů používaných v oblasti personální bezpečnosti a podle dalších zákonů. Pro potřeby těchto zákonů jsou definovány jako společně posuzované osoby, žijí-li s oprávněnou osobou ve společné domácnosti alespoň tři měsíce.

203. *Širší právní regulace vztahu mezi druhem a družkou, která by mimo jiné upravovala i vznik a zánik tohoto vztahu, by jen vytvářela alternativu manželství, jakési manželství nižšího stupně. Pro právní regulaci dvou forem manželství zatím není společenský, právní ani politický důvod.*³⁰

204. Do jisté míry se problematiky faktického soužití a ochrany práv partnerů (mužů stejně jako žen) týká i návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví. Tento návrh nyní projednává Poslanecká sněmovna. Hlavním cílem zákona je podle předkladatelů - skupiny poslanců - stabilizace partnerských vztahů homosexuálů a lesbiček a řešení ekonomických, daňových a majetkových ale i zdravotních (včetně psychických) problémů těchto osob. Návrh vychází ze smluvního principu, pokud jde o vznik a zánik partnerského soužití. V souladu s většinou obdobných zahraničních úprav vylučuje možnost promítnout úpravu tohoto typu soužití do vztahů k dětem. Vylučuje také možnost uzavření smlouvy o partnerském soužití pro heterosexuální páry. Podle předkladatelů by měl zákon nabýt účinnosti již k 1. lednu 2000.

4. INFORMACE O OPATŘENÍCH PŘIJATÝCH K IMPLEMENTACI PEKINGSKÉ DEKLARACE A AKČNÍ PLATFORMY

205. K naplnění dílčích cílů Pekingské deklarace a Akční platformy - více, či méně - přispívají veškerá opatření obsažená v dokumentech Priority 98 a Priority 99. Jejich rozčlenění do stanovených témat bylo provedeno v dokumentu „Národní zpráva o plnění Pekingské akční platformy“ (část 3.), předaném ministerstvu zahraničních věcí, odboru OSN v dubnu 1999. Zmíněné materiály zpracovalo ministerstvo práce a sociálních věcí. Ministerstvo zahraničních věcí zaslalo zprávu UN-Division for the Advancement of Women v New Yorku a UN-Regional Commission for Europe v Ženevě.

³⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví (1999). Parlament ČR.

5. SEZNAM CITOVANÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ A DALŠÍCH DŮLEŽITÝCH DOKUMENTŮ

Ústavní zákony:

23/1991 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Nález Ústavního soudu ČR 101/1994 Sb.

Nález Ústavního soudu ČR č. 3/1995 Sb.

Zákony:

268/1949 Sb., o matrikách, ve znění pozdějších předpisů

140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

20/1966 Sb., o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství

200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

9/1991 Sb., o zaměstnanosti a působnosti orgánů ČR na úseku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

483/1991 Sb., o České televizi, ve znění pozdějších předpisů

484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů

463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů

1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku

143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů

241/1992 Sb., o Státním fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie, ve znění pozdějších předpisů

123/1993 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů

293/1993 Sb., o výkonu vazby

117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

77/1997 Sb., o státním podniku

209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Vyhlášky:

32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů

62/1987 Sb., o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen

182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

354/1991 Sb., o středních školách, ve znění pozdějších předpisů

110/1994 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

261/1997 Sb., k zákoníku práce, kterou se stanoví práce a pracoviště, které jsou zakázány všem ženám, těhotným ženám a matkám do konce devátého měsíce po porodu a mladistvím, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení vlády:

209/1997, Strategie prevence kriminality do roku 2000

673/1997, Aktualizace koncepce boje proti organizovanému zločinu

236/1998, Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen

809/1998, Zlepšení ochrany lidských práv v České republice
452/1999, Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů vlády při prosazování mužů a žen
418/1999, Národní plán zaměstnanosti
331/1999, Rozbor problémů souvisejících s prostitucí a vymezení podmínek jejich systémového řešení

Další dokumenty:

Národní zpráva o plnění Pekingské akční platformy
Národní program zdraví
Národní program řešení problematiky HIV/AIDS
Vzdělávací programy Obecná škola, Národní škola
Standardy vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu, středoškolského odborného vzdělávání